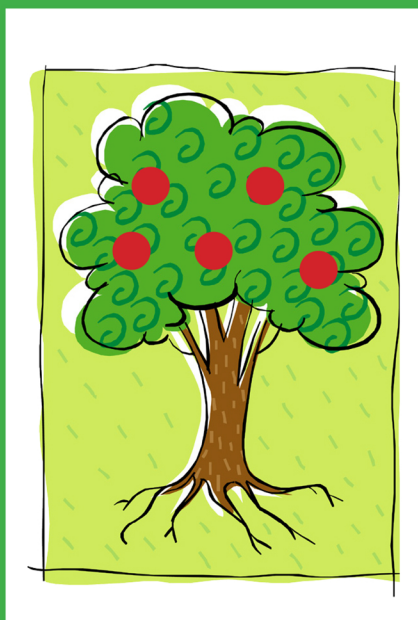

En veileder om
BEGREPSLÆRING

-en strukturert undervisningsmodell
for barn og unge med språkvansker

Olaug Sæverud, Bente Ursin Forseth,
Ernst Ottem og Fanny Platou

Begrepslæring -en strukturert undervisningsmodell

En veileder om strukturert begrepslæring
for barn og unge med språkvansker

Olaug Sæverud, Bente Ursin Forseth,
Ernst Ottem og Fanny Platou

Begrepslæring -en strukturert undervisningsmodell
En veileder om strukturert begrepslæring for barn og unge med språkvansker

© Bredtvet kompetansesenter, nå Statped,
2011, Oslo 4.opplag, 2015

ISBN: 978-82-92-725-25-2

Forfattere: Olaug Sæverud, Bente Ursin Forseth, Ernst Ottem og Fanny Platou

Forord

Vårt arbeid med strukturert begrepslæring og denne veilederen kan spores tilbake til initiativet som ble tatt av Fylkesmannens utdanningsavdeling i Sør-Trøndelag ved rådgiver Helen Bargel. Vi ble med det et pilotfylke i introduksjonen av Språkpakken fra Statped i 2004/2005. I etterkant etablerte vi Språkforum Sør-Trøndelag (Språkforum S-T), som er et konsultativt fagforum. Fra Bredtvet kompetansesenter har Ernst Ottem og Fanny Platou deltatt til nå. Lokalt deltar ei regional faggruppe fra Fosen og fagpersoner fra PP-tjenesten for videregående i Sør-Trøndelag. I tillegg har representanter fra Språk- og kommunikasjonsavdelingen ved Møller kompetansesenter deltatt. Språkforum S-T har blant annet deltatt i utviklingen av kartleggingsverktøyene Språk 6 - 16, Språk 5 - 6 og 20 spørsmål om språkferdigheter. Samtidig har PP-tjenesten hatt muligheten til å konsultere Bredtvet når det gjelder spesielt utfordrende problemstillinger knyttet til språk og språkvansker hos barn og unge. I hvert møte har det vært satt av tid til faglige oppdateringer innen forskning og metode. PP-tjenesten kan oppleve en utfordring i møtet med praksisfeltet i komplekse problemstillinger. I mange tilfeller kan det være vanskelig å dokumentere effekt av tiltakene vi tilrår.

På bakgrunn av behovet for en virkningsfull metodikk for barn og unge med språkrelaterte vansker, har ideen om strukturert begrepslæring vokst fram. Arbeidet ble lokalt kalt *Språkverkstedet*, og ble koordinert av PP-tjenesten ved Olaug Sæverud og Bente Ursin Forseth. Bredtvet hadde ansvaret for faglig og forskningmessig kvalitetssikring.

I denne veilederen er det to forhold omkring det vi har kalt strukturert begrepslæring som vi gjerne vil formidle. Det ene er at det dreier seg om en pedagogisk arbeidsmåte der en fokuserer på begrepenes innhold, form og bruk. Det andre er at det er en forskningsmetode som gjør det mulig å måle effekten av begrepslæringen på en enkel måte.

Første del gir en teoretisk bakgrunn om språk og begreper hos barn og ungdom. Deretter følger en presentasjon av Språkverkstedet og en orientering om hvordan denne arbeidsmåten har vært brukt i Språkverkstedet. Her vil en finne praktiske eksempler på hvordan en har arbeidet. Grunnen til at vi har kalt denne metoden for strukturert begrepslæring er at det også dreier seg om en metode for måling av effekten av læringen. For å kunne måle effekten av læringen trenger en informasjon om hva eleven kunne før Språkverkstedet startet, og hva eleven kan etter at det er avsluttet.

Avslutningsvis vil vi presenterer data fra 147 barn og unge som har deltatt i denne formen for læring.

Takk

Utviklingen av denne veilederen hadde ikke vært mulig uten hjelp og støtte fra mange personer. Forfatterne vil takke foreldre, barn, lærer og spesialpedagoger for deres bidrag. I vedlegg 3 finner en e-postadresser for personer som \Uf'sa[t seg villige til å dele sine erfaringer med andre.

Olaug Sæverud, Bente Ursin Forseth, Ernst Ottem og Fanny Platou

Innhold

Del 1: Språk og begreper – teoretisk bakgrunn.....	5
Begreper	6
Språktreet.....	9
Bloom og Laheys språkmodell.....	11
Del 2: Presentasjon og gjennomføring av Språkverksted	13
Modell for språkverksted	14
Gjennomgang av grunnleggende prinsipper ved modellen	15
FØRSTE FASE: INNHOLD / HVA BETYR ORDET?	15
ANDRE FASE: FORM.....	19
TREDJE FASE: BRUK / OPPSUMMERING	23
Del 3: Måling av effekt	29
Eksempler på valg av ord.....	32
Kartleggingseksempel.....	34
En elevhistorie	36
Del 4: Evaluering av Språkverkstedet	38
Forskningsmetode	38
Deltagerne, varighet og listelengder	38
Resultater fra øvingsordlisten og kontrollordlisten	39
Generaliseringseffekt	39
Språk 6-16 / Språk 5-6	41
Språklig nysgjerrighet og engasjement	42
Diskusjon	43
Pedagogenes vurderinger	44
Litteraturliste.....	45
 Vedlegg	
10 skritt for å bli en ORDMESTER	47
Dagens ord.....	48
Eksempelsamling: Ord-/Begrepskart.....	49
Eksempler på Ordlister.....	55
Skåringskriterier	57
Ordliste med måleskjema.....	58
Kopieringsmal for registrering av resultater	60
E-postadresser.....	61

Del 1: Språk og begreper – teoretisk bakgrunn

Et betydelig antall barn og unge kan ikke delta i det sosiale og læringsmessige fellesskapet på samme måte som sine jevnaldrende fordi de strever med grunnleggende språklige ferdigheter. Det å kunne bruke språk er helt nødvendig i kommunikasjon og samspill med andre, og helt avgjørende for å tilegne seg nye kunnskaper. Barn med språkvansker er derfor en risikogruppe både i forhold til sosial deltakelse, kunnskapstilegnelse og utdanning. Det er avgjørende for deres videre utvikling at vi finner gode tiltak for denne gruppen barn og unge.

Begrepet språkvansker brukes om barn og unge som ikke har så gode språklige ferdigheter som forventet i forhold til alder og øvrig utvikling. Språkvanskene kan berøre ett eller flere av de områdene som inngår i språk og tale (for eksempel språkllyder, ord, grammatikk, setningsproduksjon, samtaleferdigheter, fortellerkompetanse, språkforståelse, adekvat bruk av språk).

Språklige ferdigheter oppfattes gjerne som en selvfølge, noe man tar for gitt hos barn og unge som ellers er friske og ikke har noen åpenbare vansker. De fleste mennesker utvikler morsmålet sitt uten store anstrengelser, og bruker språk som en selvskreven ferdighet.

Språkvansker kan sies å være et skjult handikap, fordi det ikke alltid er så synlig når et barn eller en ungdom strever med å uttrykke seg, forstå eller bruke språk. De som har vansker med uttale blir oftere fanget opp, fordi det høres godt når ord ikke uttales slik det forventes, mens vansker med å fastholde, tolke og forstå språk ikke er så merkbare for omgivelsene. Det er derfor ikke uvanlig at barn og unge med vansker av slik karakter ikke blir fanget opp og får den hjelpen de har behov for.

Språkvansker kan være barnets primære vanske eller forekomme sammen med andre vansker (som for eksempel hørselsvansker, ulike syndromer, lærevansker). Når språkvanskene er hovedvansken, kalles det gjerne spesifikke språkvansker. Flere undersøkelser viser at ca 7-10 % av alle barn og unge har språkvansker av denne karakter (Ottem mfl. 2009, Bercow-rapporten 2009, Tomblin et al 1997, Hollund Møllerhaug 2010). Spesifikke språkvansker kan komme til uttrykk på ulike måter, det kan berøre ulike aspekter av språk, og det kan ha ulik alvorlighetsgrad.

Barn og unge med språkvansker får ofte tilleggsvansker, for eksempel med lesing og skriving, kommunikasjon, deltakelse i lek og sosialt fellesskap, identitetsdannelse, selvfølelse, tilegnelse av kunnskaper med mer.

Det å lære nye ord og begreper er en av de mest signifikante vanskene for barn med spesifikke språkvansker (Bishop 1997). Vi trenger et godt vokabular for å kommunisere og forstå hverandre, for å lære, for å tilegne oss nye kunnskaper og for å tenke. Når

man vet hvilken avgjørende betydning det har for barn og unges utvikling og læring at de har et godt vokabular, er det en stor utfordring å finne gode måter å undervise og legge til rette på for å gjøre det lettere for denne gruppen å lære nye ord.

I en artikkel av Parsons, Law og Gascoigne (2005) beskrives et undervisningsopplegg for to barn med spesifikke språkvansker, der man tar utgangspunkt i elevenes egen læreplan. Denne fremgangsmåten viste gode resultater, og var en inspirasjonskilde for det prosjektet som ble satt i gang i Språkverkstedet. De fleste momentene som ble beskrevet i artikkelen ble brukt i Språkverkstedet, men de ble endret og tilpasset lokale forhold underveis.

Hovedkomponenten i det engelske undervisningsopplegget var at man la vekt på både semantiske og fonologiske aspekter når disse barna skulle lære nye begreper, dvs både på ordets innhold/mening og på ordets lydstruktur. Barna skulle lære begrepene i en situasjon med gode læringsbetingelser, der rolige omgivelser, struktur og systematikk var viktige elementer. Ordene man jobbet med, - ett av gangen, ble repetert mange ganger i ulike sammenheng. Repetisjoner har vist seg å være en spesielt viktig faktor for barn med språkvansker når de skal lære nye ord. I tillegg var det viktig at klasselærer og foreldre var involvert i arbeidsmåten. Hver undervisningsøkt varte i ca 30 minutter, og fulgte hver gang det samme formatet, som de kalte "Ten steps to becoming a word Wizard" se side 47 . Det ble brukt et arbeidsark der sammenkobling mellom mening/innhold og form/lyd ble tydeliggjort visuelt. Elevens arbeidsark ble samlet i en perm som ble elevenes "ordbankbok" (se Dagens ord side 48).

Denne veilederen vil beskrive hvordan fremgangsmåten i artikkelen ble brukt som grunnlag og inspirasjonskilde til Språkverkstedet, og hvordan det ble gjennomført for barn og unge i barnehage, grunnskole og videregående skole på Fosen og andre steder i Sør-Trøndelag.

Begrepslæring er det sentrale i denne veilederen. Vi vil derfor først gå nærmere inn på hva begreper er, hvordan de læres og hva man kan gjøre når barn og unge strever med å forstå innhold og mening i ord og verbal kommunikasjon.

Begreper

Hva er et begrep? En vanlig definisjon er at det er en *mental forestilling* eller *en idé om noe*. Begreper kan også sies å være *en enhet man kan tenke noe om* (Wictionary, den frie ordboka 2011). I vår sammenheng synes vi denne definisjonen passer godt, siden vi her nettopp har tilstrebet å fremme barnets egen refleksjon og tenkning rundt ords betydning. Gjør man ordet om til verb blir det å *begripe*, som handler om *å forstå* eller

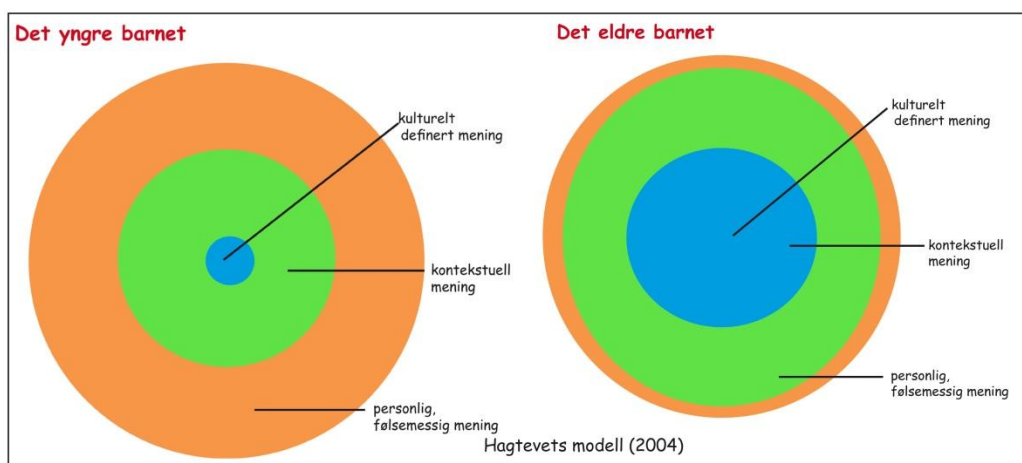
ha anelse om. Begreper er også blitt kalt "tankens klær". Gjennom å bruke ord kan vi formidle og utveksle tanker, meninger, ønsker og idéer, fordi ordene har et begrepsmessig innhold. Jo større ordforråd og begreper en person har, jo lettere vil det være å formidle det. Etter hvert som ordforrådet øker, vokser også evnen til å lære nye begreper og til å tenke nye tanker.

Det å forstå innhold og mening i ord er helt avgjørende for å kunne oppfatte mening i det som blir sagt, for å formidle tanker og meninger og for å klare å huske nye ord. Det er vanskelig å huske nye ord hvis man ikke kan knytte noe meningsfullt til dem.

For de fleste barn er det å lære ord en robust prosess som skjer raskt og kontinuerlig i takt med øvrig utvikling. Det har vært anslått at barn i seksårsalderen vanligvis har et ordforråd på ca. 14.000 ord. Av disse er anslagsvis 8.000 grunnleggende ord/begreper. Det er godt dokumentert at det er store forskjeller i barns ordforråd, spesielt hos de yngste barna. I en kartlegging av ordforrådet hos norske barn i aldersgruppen 3 - 16 år (Lyster, Horn og Rygvold 2010), fant en at treåringer med det største ordforrådet forsto 3-4 ganger så mange ord som de med det minste ordforrådet. Ordforrådet er grunnlaget for å lære nye ord, og de barna som kommer sent i gang med å lære seg ord eller har et lite ordforråd i forhold til sine jevnaldrende, kan få vansker med den videre tilegnelsen av ord og begreper, og stadig ligge etter sine jevnaldrende. Hvis ikke det grunnleggende begrepsapparatet er på plass, vil det også være vanskelig å tilegne seg nye begreper som inngår i skolens stadig økende krav om forståelse av både muntlig og skriftlig språk. Det språket elever møter de siste årene i barneskolen og videre i ungdomsskole, videregående skole og i høyere utdanning stiller store krav til at de behersker et stadig mer avansert og abstrakt akademisk språk. Ordforrådet har derfor stor betydning og er en kritisk faktor for den skolefaglige utviklingen, og det er en klar sammenheng mellom ordforråd i førskolealder og senere leseferdigheter (Hagtvet, Lyster mfl 2011).

Hos yngre barn er forståelsen av innhold/mening i enkeltord helt avhengig av den situasjonen ordet brukes i. Etter hvert som barnet får erfaring med ordene i ulike situasjoner og sammenhenger, vil de felles kulturelle trekkene i ordet tre tydeligere frem, og ordet får en selvstendig mening som blir mer uavhengig av situasjonen og mer og mer abstrakt. Meningen med ordet kan sies å være et rikt assosiasjonsnettverk av ting, handlinger, erfaringer, tanker og følelser (Hagtvet 2004). Dette kan beskrives i tre komponenter:

- en felles kulturelt definert mening
- en kontekstuell komponent, idet konteksten alltid er med på å avgjøre ordets betydning i den gitte situasjonen
- en personlig og følelsesmessig komponent

Figur 1

I modellen ser vi at den kulturelt definerte meningen er liten hos det yngre barnet, mens det følelsesmessige og kontekstuelle utgjør en stor del. Hos eldre barn vil den kulturelt definerte meningen, eller det semantiske nettverket, være dominerende. Følelser, personlige erfaringer og det kontekstuelle i situasjonen vil dermed få mindre innflytelse på barnets forståelse og bruk av begrepene.

Mange barn med språkvansker vil i større grad enn sine jevnaldrende være avhengige av å få støtte i det kontekstuelle og personlige/følelsesmessige fordi de enda ikke har et godt nok semantisk forankret begrepsapparat. I Språkverksted-modellen tar man utgangspunkt i det enkelte barn/unges eget ståsted. Dette gir gode muligheter til å tilpasse undervisningen slik at man gir nødvendig støtte med utgangspunkt i barnets personlige, erfaringsmessige og følelsesmessige kunnskaper, samt i kontekstuell støtte.

Det å tilegne seg nye ord/begreper er en kompleks og krevende oppgave og det krever aktiv kognitiv bearbeiding av barnet/den unge selv. For å lære/etablere nye ord må man analysere ord ut fra

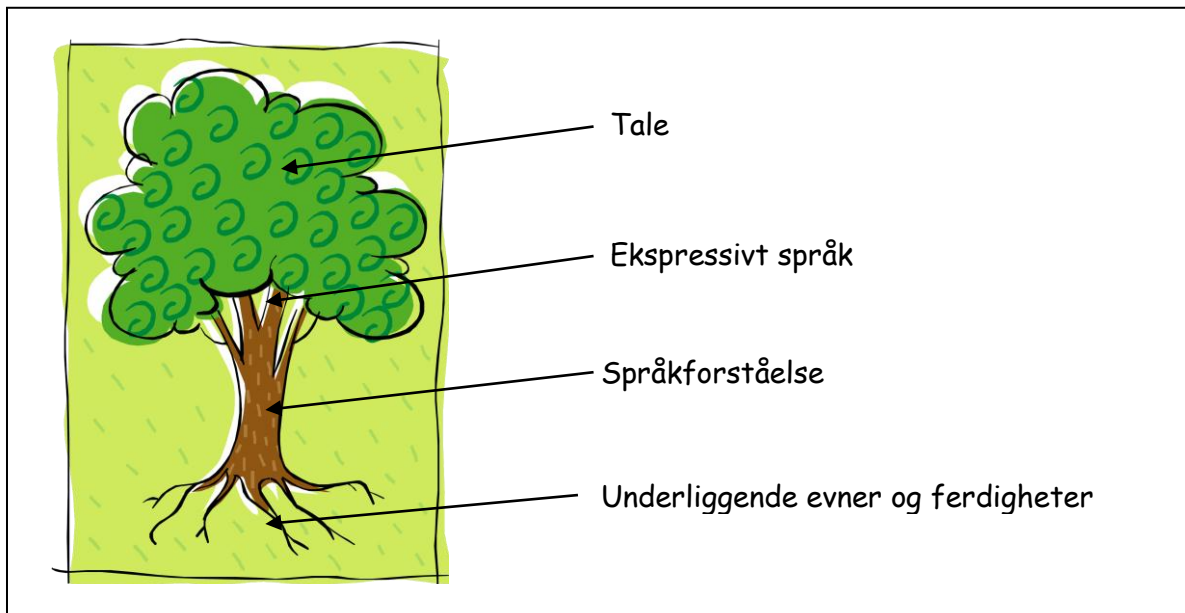
- fonologisk informasjon
- semantisk informasjon
- morfologisk informasjon og
- syntaktisk informasjon

All denne informasjonen skal relateres til hverandre og til den aktuelle kontekst. Dette innebærer at barnet må trekke ut relevant informasjon fra en informasjonsmengde som kan se forvirrende og rotete ut. Hvis et barn/ungdom strever med ett eller flere av disse områdene, kan det være vanskelig å få mening ut av både skriftlig og muntlig informasjon. For pedagogen og andre viktige voksne er det en utfordring å hjelpe til med å "rydde", skape oversikt, formidle sammenheng og fremheve mening i denne komplekse informasjonsmengden. Språkverkstedmodellen er en måte som gir mulighet til dette.

komplekse informasjonsmengden. Språkverkstedmodellen er en måte som gir mulighet til dette.

Språktreet

James Law har i boken *Communication Difficulties in Childhood* (2003) presentert en modell for kommunikasjon som illustrerer hvordan ulike komponenter som inngår i språk-, tale og kommunikasjon henger sammen og påvirker hverandre i en dynamisk prosess.

Figur 2

Treetets røtter symboliserer underliggende faktorer som er viktige i utviklingen av kommunikative ferdigheter. Her inngår forhold som motivasjon, hørsel, kognitive ferdigheter, minnefunksjoner, oppmerksomhets- og lytteferdigheter og symbolforståelse.

Stammen på treet representerer barnets språkforståelse. Språkforståelsen blir ofte oversett, både av foreldre og pedagoger, spesielt hvis barnet også strever med uttale eller med å uttrykke seg språklig. For å forstå mening i det som sies, er det nødvendig å vite hva det enkelte ordet betyr, men man må også forstå de lingvistiske reglene som brukes i det aktuelle språket, for eksempel hvordan ord settes sammen og bøyes (morfologi), hvordan ordene er relatert til hverandre, og hvordan ordrekkefølgen har betydning for meningen (syntaks, som for eksempel forskjellen mellom *Per så Ole* og *Ole så Per*).

Videre kan vansker med hurtig prosessering av tale gjøre det vanskelig å få med seg innhold og mening.

Det kan være viktig å skille mellom verbal - og ikkeverbal forståelse. Verbal forståelse kan være uavhengig av konteksten, mens ikkeverbal forståelse vanligvis er kontekstavhengig, og innbefatter forståelse av gester, blikk, mimikk, latter, og lignende.

Grenene på treet symboliserer barnets ekspressive språk. For å utvikle gode ferdigheter i å fortelle og formidle tanker og meninger, må man både ha et vokabular og beherske språkets bøyingsmønster og setningsstruktur. Vokabularet utvikles gradvis fra de første "ordene" rundt ettårsalder. Når barnet har et ordforråd på ca 50 ord begynner det å kombinere ordene til meningsfulle ytringer og etter hvert utvides både ordforråd og grammatiske ferdigheter. Mellom tre og fem år utvides ordforrådet meget raskt, fra ca 1000 aktive ord i treårsalder til ca 4000 hos femåringene (*Språkveilederen* 2007). Parallelt med økning av ordforrådet utvikles også barnets ferdigheter med å kombinere ord og å bøye ord. Fireåringene behersker stort sett de grunnleggende grammatiske og syntaktiske reglene i språket på en slik måte at han/hun kan bruke språk på en fleksibel og forståelig måte i kommunikasjon med andre.

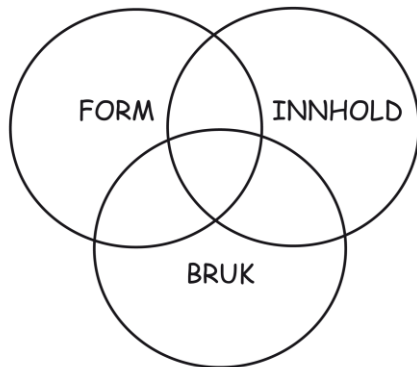
Bladene på treet refererer til talen. Når vi prater, bruker vi pust, svelg, munnhule, gane, nese, tunge og lepper til å lage språklyder. Dette kalles artikulasjon. Videre inngår fonologi, som handler om språklydenes funksjon. Alle språk har sitt fonologiske system (språklydssystem), som handler om hvordan de enkelte språklydene settes sammen og danner meningsfulle enheter i ord og setninger. Fonemene er de minste enhetene i dette systemet. De har ingen mening i seg selv, men skaper meningsbærende forskjeller i talespråket (for eksempel mellom ordene *sin* og *fin*, eller *pil* og *bil*). Når barn skal lære å snakke, må de både lære å lage språklydene og forstå språklydssystemet. I tillegg må disse ferdighetene koordineres på en stadig mer automatisert og flytende måte.

De ulike områdene som inngår i treet røtter, stamme, grener og blader påvirker hverandre i en kontinuerlig prosess, samtidig som treet hele tiden blir påvirket av de omgivelsene det lever i. På samme måte består kommunikasjon mellom mennesker av mye mer enn de enkeltfaktorene som inngår i de formelle språklige aspektene som er beskrevet over. Vi må også beherske den pragmatiske siden av språket.

Pragmatikk handler om å kunne bruke de språklige ferdighetene på en fleksibel måte som er tilpasset den situasjonen og den/de menneskene man kommuniserer med. Å kunne bruke språk innebærer at man behersker en del "uskrevne regler" for hvordan vi snakker med hverandre, som for eksempel turtaking, holde seg til det aktuelle temaet, kunne spørre, utdype, rette misforståelser, bruke blikk, mimikk og gester på en måte som understreker mening eller som viser at du lytter og forstår.

Bloom og Laheys språkmodell

De ulike aspektene som inngår i "språktreet" kan også illustreres ved hjelp av Bloom og Laheys språkmodell (1978). Deres modell viser hvordan relasjonen mellom tre hovedkomponenter i språket; form, innhold og bruk, utvikles og påvirker hverandre på en meningsfull måte.

Bloom og Laheys språkmodell (1978)

Figur 3

Innholdssiden er språkets semantiske side, og viser til innhold og mening i det som uttrykkes gjennom ord og setninger. Semantikken handler om kunnskap om objekter, hendelser og relasjoner. Semantiske kunnskaper er knyttet til en persons samlede erfaringsbakgrunn og kognitive kapasitet (bl.a. hukommelsesfunksjoner og oppmerksomhet).

Formsidene dreier seg om språkets struktur, - de lingvistiske elementene som binder sammen lyder og symboler med mening. Her inngår fonologi (språklyder og kombinasjoner av språklyder), morfologi (hvordan ord er bygget opp, hvordan de dannes og bøyes), og syntaks (hvordan ord settes sammen og organiseres for å danne ulike typer meningsfulle setninger).

Bruk (pragmatikk) viser til evner og ferdigheter i å bruke språkets innholds- og formside i samhandling med andre, dvs hvordan man bruker og tolker språk i en sosial kontekst. Bruk av språk vil variere ut fra hvilken hensikt eller funksjon språkhandlingen har, og ut fra den kontekst den inngår i.

Med utgangspunkt i denne modellen definerer Bloom og Lahey språk som integrasjonen av innhold, form og bruk. Den innerste delen av sirklene, der de tre komponentene overlapper hverandre, representerer et godt integrert språk.

Språkvansker kan innebære vansker på ett av områdene eller i interaksjonen mellom dem. En persons språklige kompetanse er retningsgivende for språklig atferd og forståelse (Bloom og Lahey 1978).

I Språkverkstedet har vi tilstrebet å bruke de tre komponentene som inngår i Bloom og Laheys språkmodell i en sosial kontekst. Modellen vil gjenspeile seg i de tre fasene som beskrives på sidene 14.

Det blir lagt vekt på at barna skal være språklig aktive, både ved at de uttaler ordet og bruker det til å formulere seg muntlig. Når barnet selv må formulere seg muntlig, vil han/hun få bekreftelse på at de har oppfattet riktig. I en trygg, sosial kontekst med pedagogisk styring vil det være gode muligheter til aktiv deltakelse og læring. Vygotsky (1978) legger stor vekt på betydningen av at barn både får høre og aktivt bruke språk sammen med betydningsfulle voksne.

For å ivareta det sosiale aspektet og for å kunne bruke ordet i en sosial og språklig kontekst ble undervisningen lagt til rette i små grupper, som kunne variere fra 3 til 5 deltakere.

Del 2: Presentasjon og gjennomføring av Språkverksted

Selv om inspirasjonen til vår modell for Språkverksted ble prøvd ut på elever med spesifikke språkvansker (Parsons, Law og Gascoigne (2005)), har våre deltakere i Sør-Trøndelag hatt en mer sammensatt problematikk. Vanskeområdene spenner fra sein språkutvikling generelt til spesifikke språkvansker, lese- og skrivevansker og noen få med generelle lærevansker. I tillegg har vi hatt noen minoritetsspråklige og tospråklige deltakere. Deltakerne har vært barn i barnehage, elever i grunnskole og videregående skole.

Flertallet blant deltakerne har hatt så omfattende problemer at de har vært tilmeldt PP-tjenesten. På bakgrunn av PP-tjenestens anbefalinger og i samarbeid med foresatte, har barnehage og skole valgt ut de som har fått tilbud om Språkverksted.

Ved oppstart av Språkverksted forutsettes et godt og tett samarbeid mellom PP-tjenesten og barnehage/skole. Vår erfaring tilsier at de som får ansvaret for gjennomføring av Språkverkstedet, må ha en unik interesse for og grunnleggende kunnskap om språk og språkutvikling hos barn og unge. Vi har lagt vekt på at arbeidet i Språkverksted ikke deles på flere pedagoger, men gjennomføres av EN. Dette mener vi er viktig for å styrke kontinuitet, struktur og gjenkjennbarhet.

Et annet aspekt som også har stor betydning er Språkverkstedets mulighet for å gi trygge rammer og gode relasjoner.

I tillegg til den eksterne veiledningen fra PP-tjenesten kreves det også tid til internt samarbeid i den enkelte enhet. Det gjelder valg av ord. Pedagogene må også legge vekt på samkjøring av de ordene det skal fokuseres på i Språkverkstedet med arbeidet i fag/tema i klassen/stor gruppe. Slik sikres en god og naturlig oppfølging.

En undervisningsøkt i Språkverkstedet inneholder tre faser, og alle tre fasene skal inngå i hver økt. Tiden som blir brukt på hver fase vil variere etter alder, språkferdigheter og individuelle behov.

Språkverkstedet skal være en arena der **barna/de unge** er de språklige hovedaktørene. Pedagogen skal være veileder og modell.

Modell for språkverksted

Ei undervisningsøkt = 30 min. Omfang: 3 - 5 økter pr. uke i 7 - 8 uker. Gruppetørrelse: 3 - 5 deltakere. Ett ord pr. økt.

FØRSTE FASE: INNHOLD / HVA BETYR ORDET?

Ordkunnskap / semantikk	Aktiviteter / forslag til arbeidsmåter
Ordet blir presentert	ORDPLAKAT og eller uthevet i TEKST
Hva tenker du at ordet betyr?	Ordet illustreres med konkrete, bilder, skisser m.m.
Hva kan ordet bety i denne sammenhengen?	Deltakernes forkunnskap settes inn i et felles Tankekart på tavle, flippover, smartboard eller lignende
	Idemyldring, turtaking, alle deltar
	Lærer veileder

ANDRE FASE: FORM

Kunnskap om ordets lydstruktur	Aktiviteter / forslag til arbeidsmåter
Sammensatte ord	Til disse oppgavene finnes mange innfallsvinkler som kan brukes som støtte/struktur ut fra alder og utvikling
Stavelser	f.eks
Lyder	✚ Språkleiker, rim og rytme
Vokaler og konsonanter	✚ Samtale/drøfting om ordets lydstruktur
Grunnform og bøyingsmønster	
Meningsbærende enheter i ordet m.m.	

TREDJE FASE: BRUK / OPPSUMMERING

Kunnskap om ordet i en meningsfull sammenheng	Aktiviteter / forslag til arbeidsmåter
Hva har vi lært om ordet?	Her kan deltakerne arbeide i par.
Hvordan vil dere forklare ordet nå?	Hva står i leksikon, ordbok eller på internett?
Hvordan bruke ordet i ulike sammenhenger?	Bruke ordet i spørsmål og svar til hverandre.
	Forklare ordet for hverandre; form og innhold, over- og underbegreper, synonymer og antonymer m.m.
	Bruke ordet i leik og spill for eksempel Ordkort, "Språkbøtte" m.m.
	Oppsummere i fellesskap i et Ord-/Begrepskart;. Deltakerne legger ordet og begrepskartet inn i sin egen Ordbok/Ordmesterbok/Ordperm
Samordning av ordets form, innhold og bruk	Oppfølging både i klassen og heime

Gjennomgang av grunnleggende prinsipper ved modellen

Ulike læringsstrategier er brukt som verktøy i Språkverkstedet med særlig vekt på Tankekart, Læresamtalen og Begrepskart (Santa og Engen, 1996; Refsahl, 2008; Fredheim, 2007).

FØRSTE FASE: INNHOLD / HVA BETYR ORDET?

I første fase skal vi få fram deltakernes assosiasjoner knyttet til ETT ords betydning. Dette skal være en muntlig aktivitet for deltakerne. De skal sette ord på sine umiddelbare tanker.

Dagens ord presenteres enten på en ordplakat eller uthevet i en tekst. Pedagoguen skriver deltakernes innspill inn i et felles tankekart på en flippover, tavle eller lignende. Oppgaven for pedagoguen i denne fasen er ikke å informere, men lede og veilede deltakerne til å gi uttrykk for sin egen kunnskap. Her må en gi elevene tid til å komme med egne tanker, resonnere og fabulere. Det kan være en utfordring for pedagoguen å ikke snakke for mye.

Ordkunnskap / semantikk	Aktiviteter / forslag til arbeidsmåter
Ordet blir presentert	ORDPLAKAT og eller uthevet i TEKST
Hva tenker du at ordet betyr?	Ordet illustreres med konkrete, bilder, skisser m.m.
Hva kan ordet bety i denne sammenhengen?	Deltakernes forkunnskap settes inn i et felles tankekart på tavle, flippover, smartboard eller lignende
	Idemyldring, turtaking, alle deltar
	Lærer veileder

Denne skissen viser første fase i Språkverkstedet.

Huskeliste for pedagogen:

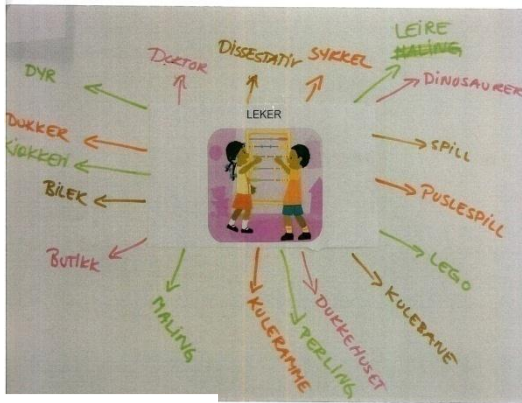
- Felles tankekart, ALLE involveres. Hva vet vi om ordet?
 - Hver deltaker gir uttrykk for sine tanker/assosiasjoner
 - Her snakker deltakerne etter tur
 - Anledning til å stå over en runde, alle skal utfordres

- Jeg-forankret kunnskap.
 - Innspill ut fra egne erfaringer og forståelse
 - Ingen svar er "feil"
 - Pedagog utfordres til å gi en positiv respons
 - Pedagog må sørge for at elevene holder fokus på det aktuelle ordet

- Veiledning og modellering.
 - Utdypende og åpne spørsmål fra pedagogen
 - Pedagog kan delta på linje med elevene og komme med sine innspill

Eksempler fra praksis, første fase:

Et utfylt tankekart

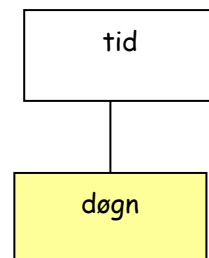
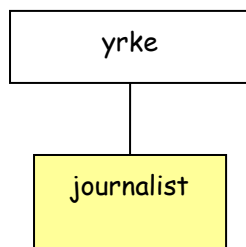
© Torild Fjeldsæther

Fra ei førskolegruppe.

ORDET er presentert ved hjelp av bilde og skrift. Dette er kjernen i tankekartet.

Pedagogen har skrevet barnas svar med ulike farger. Barna har hver sin farge og kan på den måten kjenne igjen sine innspill

Overbegrep

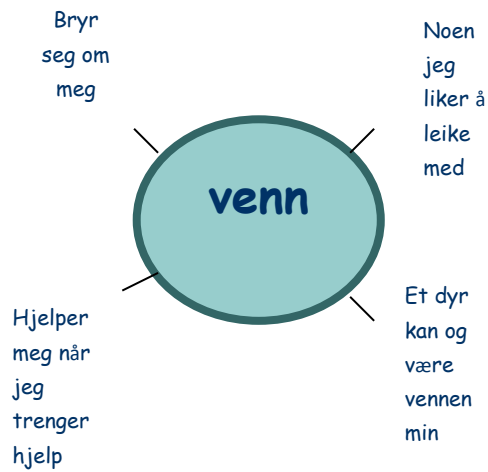

Noen elever har også introdusert overbegrep sammen med dagens ORD.

Det har ikke vært fokus på overbegrep i arbeidet med tankekartet i de fleste gruppene.

I arbeidet i Språkverkstedet er det ORDET's betydning, elevenes assosiasjoner og erfaringer som er vektlagt.

To eksempler på hvordan ordet VENN er forklart ut fra språkutvikling

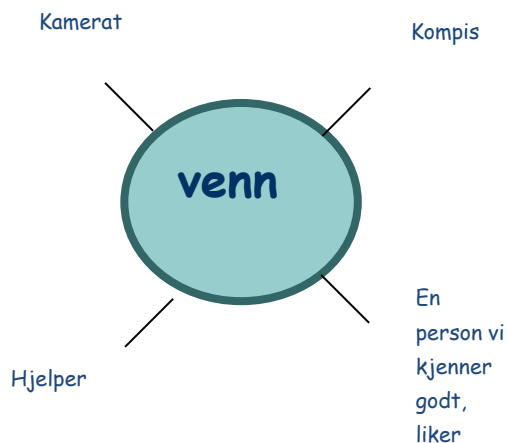

Utsagnene til barna er nære og erfaringsbaserte.

De gir oss konkrete eksempler fra sin hverdag.

Tydlig jeg-forankret.

Situasjonsavhengig språk.

De eldre elevene har her forklart ordet ved hjelp av synonymer og hovedtrekk.

Det siste eksempelet viser større grad av abstrahering/situasjonsuavhengig språk

Barn opptil 9 år ser ut til å forklare ord ut fra funksjon: hva det kan brukes til eller en vag oppfatning av hva ordet betyr (situasjonsavhengig). Når barn blir eldre, kan de i økende grad bruke mer abstrakte prinsipper når de definerer ord (situasjonsuavhengig). Kvaliteten av elevens ordforståelse er avgjørende for at eleven skal oppfatte meningsinnholdet.

ANDRE FASE: FORM

I andre fase har deltakerne fortsatt fokus på det samme ordet som i første fase.

Kunnskap om ordets lydstruktur	Aktiviteter / forslag til arbeidsmåter
Sammensatte ord Stavelser Lyder Vokaler og konsonanter Grunnform og bøyingsmønster Meningsbærende enheter i ordet m.m.	Til disse oppgavene finnes mange innfallsvinkler som kan brukes som støtte/struktur ut fra alder og utvikling f.eks <ul style="list-style-type: none">✚ Språkleiker, rim og rytme✚ Samtale/drøfting om ordets lydstruktur

Denne skissen viser andre fase i Språkverkstedet.

Nedenfor finner du eksempler på ulike sider ved ordets form/lydstruktur som det er aktuelt å arbeide med, det vil si en variert og allsidig tilnærming til ordet. Deltakernes språkutvikling danner premissene for hva en legger vekt på og hvilke aktiviteter en velger.

Hva pedagogen kan velge å ha fokus på:

- Regler, rimord, (språkleiker)
- Skrifttype
- Små og/eller store bokstaver
- Fargelegge/prikke vokaler
- Stavelser
- Sammensatte ord
- Forstavelser
- Grunnform og bøyingsmønster
- Morfemisk prinsipp
- Ord i ord
- Lage nye ord
- Luketekst

De to følgende eksemplene er begrepskart som illustrerer hvilke muntlige aktiviteter pedagogene har lagt vekt på sammen med barna/elevene i andre fase.

TUR - tur

fjelltur

skitur

kanotur

fisketur

sykkeltur

skogtur

Rimord: tur

sur

bur

lur

mur

© Anne Grethe Innstrand

TUR

Språkevekstet 190410

VI VET AT TUR ER:

TUR RIMER PÅ:

TUR

© Bodil E. Moe

Her har pedagogene lagt vekt på å arbeide med språklig bevissthet som grunnlag for lese- og skriveutviklinga.

- Begge eksemplene viser hvordan de har sjonglert og lekt med sammensatte ord.
- I det ene eksempelet er hvert sammensatt ord illustrert med et eget bilde. I det andre eksemplet kombinerer barna illustrasjonene slik at de får nye sammensatte ord som gir mening (telt - tur = telttur & tur - mat = turmat).
- I eksempelet til venstre har de byttet ut første lyd og gjort erfaringer med rim og endring av ords betydning. Til høyre har barna fritt fått rime på ordet og forskjellen mellom vokal og konsonant er markert.

I fase to arbeides det på ulike nivå med ordets lydstruktur.

Flere av deltakerne i Språkverkstedet har i utgangspunktet hatt problemer både med leseforståelse og avkodning. Eksempelene under, sammen med ordlistene (se vedlegg) viser at elevene møter såkalte akademiske ord og uttrykk tidlig i skolen. Detaljarbeidet i andre fase har vist seg å ha positiv effekt på disse elevenes leseutvikling; både når det gjelder avkodingsferdigheter og forståelse.

Det kan imidlertid være en utfordring for enkelte elever å arbeide med stavelser og "ord-i-ord" samtidig. Andre synes nettopp det å finne ord i ord er en spennende oppgave. Begge disse aktivitetene er gode innfallsvinkler til å lære seg ordets lydstruktur.

Ordet er symmetri
Tre vokaler: y - e - i
Tre stavelser: sym - me - tri
Tre stavelser: sym - me - tri
Tre stavelser: sym - me - tri
• • •

Når det er fokus på vokaler, markeres disse gjerne med rød farge i detaljarbeidet.

Andre alternativer er å markere vokalene med prikker/haker

Ordet er tilhenger
Sammensatt ord: til - henger
Ordklasse: substantiv

Gjennom arbeidet med sammensatte ord blir elevene introdusert for de mindre meningsbærende delene i et ord.

Fokus på grammatikk: Ordklasser; substantiv

Ordet er **omtrent**

Synonymer: Ca., nesten

Antonymer: Presis, nøyaktig

Lage egne ord med bokstavene:
mote- tro -rett- mer

Ord i ord: om - tre - en - tren -
trent

Styrke ordforråd/vokabular; synonymer og antonymer

Leik med lydstruktur og lage/finne nye ord.

Luketekst med bøyning av ordet
samfunn

Bessaker er det..... vi bor i. Her har vi skolen vår. Det er et lite med ca. 180 innbyggere. I landet vårt er det mange slike små Alle disse er deler av Norge.

Her er fokus på den informasjonen som ligger i bøyningen av ordet; de meningsbærende enheter/morfemiske prinsipp

TREDJE FASE: BRUK / OPPSUMMERING

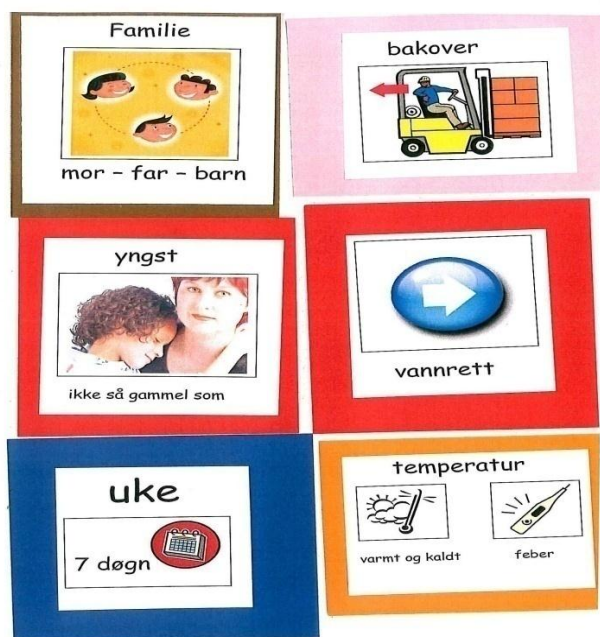
Kunnskap om ordet i en meningsfull sammenheng	Aktiviteter / forslag til arbeidsmåter
<p>Hva har vi lært om ordet?</p> <p>Hvordan vil dere forklare ordet nå?</p> <p>Hvordan bruke ordet i ulike sammenhenger?</p> <p>Samordning av ordets form, innhold og bruk</p>	<p>Her kan deltakerne arbeide i par.</p> <p>Hva står i leksikon, ordbok eller på internett?</p> <p>Bruke ordet i spørsmål og svar til hverandre.</p> <p>Forklare ordet for hverandre; form og innhold, over- og underbegreper, synonymer og antonymer m.m.</p> <p>Bruke ordet i leik og spill for eksempel Ordkort, "Språkbøtte" m.m.</p> <p>Oppsummere i fellesskap i et Ord-/ Begrepskart; Deltakerne legger ordet og begrepskartet inn i sin egen Ordbok/Ordmasterbok/Ordperm</p> <p>Oppfølging både i klassen og heime.</p>

Denne skissen viser tredje fase i Språkverkstedet

Gjennom ulike aktiviteter får deltakerne bekreftet sin forståelse, mens pedagogen er den som legger til rette for en god og trygg situasjon. I tredje fase skal deltakerne bruke ordet på flere måter. I kommunikasjon med andre på gruppa skal de prøve ut den nye kunnskapen om ordets *innhold* og *form* som de nå har fått.

Huskeliste for pedagogen:

- Læresamtalen: Forklare ordets betydning og form for hverandre og gi hverandre eksempler.
 - Arbeide parvis muntlig
 - Semantiske kjennetegn
 - Fonologiske kjennetegn
 - Ordet brukt i kontekst
- Leik og spill
 - Parvis/gruppevis
 - Ordkort m/bilde og tekst
 - "Språkbøtte": trekke kort og forklare form og innhold
- Felles Ord-/Begrepskart
 - Pedagogen fyller ut el. har fylt ut felles ord-/begrepskart
 - Samordne og oppsummere felles kunnskap om ORDET
 - Innhold, form og bruk
- Ordmesterbok/Perm
 - Hver deltaker får en kopi av dagens Ord-/Begrepskartet
 - Dagens ORD føyes til ordlista i Ordmesterboka/Permen
 - En lapp med ORDET kan legges i en konvolutt som er limt inn i permen.
- Oppfølging
 - I større gruppe/klasse
 - Pedagog/faglærer sørger for repetisjon/oppfølging i klassen
 - Heimen
 - Informasjon til foresatte
 - Heimeoppgaver, forklare ORDET for andre ved hjelp av materialet i Permen/Ordmesterboka og/eller lese en kort tekst

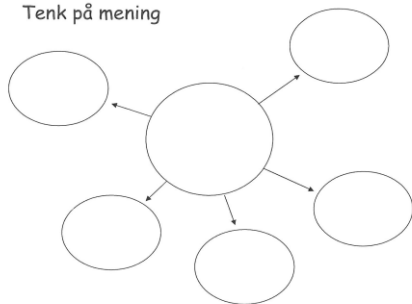
Her vises eksempler på Ordkort læreren har laget med bakgrunn i de ordene det er arbeidet med i Språkverkstedet. Disse Ordkortene kan brukes til ulike spill eller parvise aktiviteter for å få elevene til å forklare både ordets innhold og form og bruke det i en meningsfylt sammenheng.

årstid	måned	kvadrat
temperatur	øverst	rektangel
negativ	nederst	
familie	midt i	
yngst	vannrett	
eldst	loddrett	
plan	positiv	
økt	få	
aktivitet	framover	
døgn	bakover	
uke	sirkel	

Her ser vi et eksempel på hvordan elevene får synliggjort økende antall ord de har fått ny kunnskap om. Mange har praktisert å lime inn dagens ord foran i arbeidsboka/permen. Det blir en Ordbankbok.

Dagens ord: termometer

Tenk på mening

Tenk på lyd

Rimer på: _____

Begynner på: _____

Antall stavelser: _____

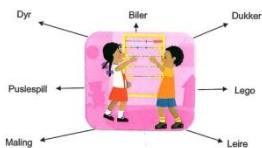
©Tone Aune/ Anns Elise Sengård

Som oppsummeringsark i tredje fase har pedagogene valgt å bruke den modellen som er beskrevet av Parsons, Law og Gascoigne i "Ten steps to becoming a word wizard" og oversatt av Fanny Platou.

Som en del av fase tre fyller elevene enkeltvis, parvis eller sammen ut arket på bakgrunn av de muntlige aktivitetene i fase en og to. Dette begrepskartet viser sentrale trekk om innhold og form som de har tilegnet seg om det aktuelle ordet.

LEKER

FORKUNNSKAPER OM ORDET

DETALJARBEID

Stavelser : vi klapper takten til ordet LEKER

Lyder: vi lytter til hvilke lyder det er i ordet l - e - k - e - r

Sammensatte ord :

Leke - tøy

Kjøre - tøy

Spille Memory - spill som omhandler ordet leker

ORDEFORKLARINGER

Et leketøy eller en leke er en gjenstand som særlig barn, men også voksne, kan leke og more seg med.

Synonym - lek, moro

©Torild Fjeldsæther

KLÆR

GLIDELÅS

GLIDE

LÅS

©Cecilie Kothe-Næs & Marianne S. Schanke

Informasjonsark til foresatte.

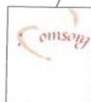

Dette begrepskartet får fram mange aspekter ved innholdet i Språkverkstedet på en god og enkel måte.

omsorg

omsorg er:

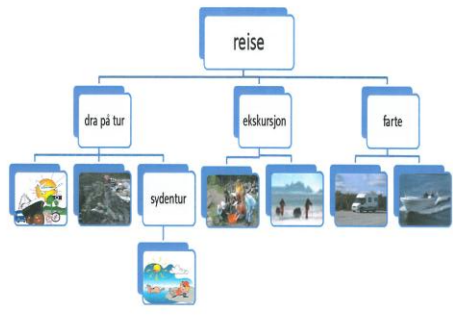
- beskyttelse
- ta vare på
- kjærlig oppmerksomhet
- omtanke

Inger Kjersheim Skogen, Opphang Skole

©Inger K. Skogen

reise

Irene K. Pedersen

©Irene K. Pedersen

Det er brukt mange bilder på ulike måter for å illustrere ORDET's betydning.

døgn

Døgn:

- * en dag + ei natt
- * 24 timer
- * fra en soloppgang til neste soloppgang

Hva gjør du på et døgn?

Mars 2010
Ka-Ja

© Kari Hestmo

tid

døgn

Døgn:

- tiden fra en soloppgang til neste
- 24 timer
- en dag og ei natt
- 7 døgn i ei uke

1. 24 timer er et _____.

2. Det er 7 _____ i ei uke.

3. Jeg sover _____ timer i _____.

Ka-Ja
Mars 2009

I begge disse eksemplene er ordet DØGN. Det er samme pedagog som har gjennomgått ordet, men med ulike aldersgrupper i barneskolen. Eksemplene viser hvordan ulike elementer er trukket inn i arbeidet med ordet ut fra alder og språkferdigheter.

tyngdekraft

Når du og jeg går rundt på Jorda, virker det krefter på oss. Og vi overfører kraft til Jorda og andre ting vi er borti. Til og med når vi står helt i ro, virker det ei kraft på oss. Denne krafta heter tyngdekraft.
Tyngdekrafta virker på alt her på Jorda.
Tyngdekrafta på jorda gjør at ting faller mot jorda.

Tenk på lyd

- tre vokaler: y-e-a
- tre stavelser:
tyng - de - kraft
- sammensatt ord:
tyngde - kraft

Tenk på mening

- Krefter som påvirker oss
- Ting faller ned

© Anne Grethe Kjønes
Siw Tonje Snåbey

Lekser onsdag 24.03.10

1. Fortell de hjemme hva tyngdekraft er.
2. Les teksten høyt.
3. Finn ord i ord:

Lykke till!

Hilsen Anne Grethe og Siw Tonje

Her er et Begrepskart med tilhørende oppgaver: Lesetekst og heimelekser.

MIRAKEL

Ordet betyr:

*et under

Dette vet jeg om ordet

Vokaler: ordet har 3 vokaler
Stavelser: mi-ra-ke-l
Synonymer: uforståelig, overnaturlig, nesten ikke til å tro
Substantiv

Bruk av ordet i setning:

Det var et mirakel at sjåføren overlevde ulykken

Kopight: Wenche Schjelberg

En **kontrast** er en forskjell mellom to idéer, objekter eller farger.

En stor **kontrast** er en stor forskjell.

At noe står i **kontrast** til noe annet, betyr at det er en stor forskjell mellom dem.

Synonym til ordet **kontrast** er:

- motpol, motsetning

Ordet **kontrast** består av 2 stavelser:
kon-trast
Vokalene er: o - a

kontrast

Farger som er på motsattside i fargesirkelen er **kontraster** til hverandre

god/ond
varme/kulde
langsom/rask

Kontrast (språk), forskjell mellom ord.

Kontrast (musikk).
Klassisk musikk/
Heavy Metal

Copyright Maria H. Gjalgalil

Disse eksemplene viser at elevene har arbeidet med alle tre fasene i Språkverkstedet.

Del 3: Måling av effekt

I forbindelse med utviklinga av Språkverksted var vi spesielt opptatt av å måle effekten av undervisningen. Utgangspunktet var helt vanlige ord som pedagogen ville at barnet skulle lære. Ordene ble hentet fra barnets hverdag (tema eller fag).

I Ordlisten med måleskjema fylles det inn ord som skal være utgangspunkt for kartlegging før og etter øving i Språkverkstedet. Alle ord det skal arbeides med i Språkverkstedet må finnes i Ordlista. Pedagogene velger ord de mener er relevante og viktige med tanke på språklig og faglig utvikling hos deltakerne. Ordlista bør inneholde 40-60 ord, selv om vi regner med at det kun vil være ca halvparten av ordene en arbeider med i Språkverkstedperioden.

På bakgrunn av resultatene på pretesten velger pedagogene hvilke ord det skal øves på i Språkverkstedet = øvingsordlista. De øvrige ordene som det ikke øves på i Språkverkstedet = kontrollordlista.

Kartleggingen gjennomføres individuelt og muntlig. Pedagogen noterer svarene i ordlista med måleskjema (se side 58).

Vi har benyttet skåringskriterier som er vanlige i standardiserte språktester. Det er satt opp fire kriterier for forståelse av det enkelte ordet i ordlisten som vist over:

- Et godt synonym eller antonym
- Bruksområde
- En generell klassifikasjon
- Et hovedtrekk eller flere eksempler som til sammen viser forståelse

Riktig svar gir 1 poeng. Feil svar gir 0 poeng.

Gjennom kartleggingen med ordlista skal vi fange opp barnets/elevens umiddelbare assosiasjoner og ikke invitere til lengre samtaler.

I veiledningsmøter der pedagoger og PPT møtes, er det å vurdere svar og kvalitet en utfordring. Enkelte barn har noe kjennskap til ordet, men kan ikke definere det. De forteller om det i forhold til konkret erfaring, for eksempel hva det brukes til eller en egenskap ved ordet. Når for eksempel en elev viser en mer situasjonsuavhengig forståelse av ordet ved å finne et overbegrep, viser han en mer inngående kunnskap om ordet.

Det kan være vanskelig å plassere forklaringene innenfor de enkelte kategoriene. Vi har derfor i stedet lagt vekt på om svaret kan aksepteres, og brukt kriteriene som en generell støtte i vurderingen (se skåringskriterier side 57). Det er viktigere å notere

elevens svar slik at en kan registrere den kvalitative forskjellen i svaret før og etter Språkverkstedet. Se de to eksemplene fra ordlista på side 34 og 35, der to av ordene ble registrert som riktig både før og etter.

I forbindelse med kartlegging ved hjelp av Ordlisten har vi erfart at noen barn gjerne forklarer ord ved hjelp av gester eller handlinger. Det kan vise at erfaringsgrunnlaget er til stede selv om eleven ikke klarer å uttrykke det verbalt. Imidlertid vil slike "svar" likevel ikke gi poeng, men det kan allikevel være lurt å notere barnets respons.

Til øvingsordlisten velger pedagogene ord som det skal jobbes med i Språkverkstedet. Resultatene viser at det er gunstig at barnet kan ca. 50 % av ordene på denne listen, dvs. at ordlista ikke må være for vanskelig. Den må heller ikke være for lett.

Deretter gjennomfører en undervisning i forhold til hvert enkelt ord på øvingsordlisten. Det gis ikke undervisning i ordene på kontrollordlisten.

Etter at perioden med Språkverkstedet er avsluttet, undersøker en på nytt i hvilken grad barnet/den unge kan forklare ordene på både øvingsordlisten og kontrollordlisten. Dersom barnet nå kan forklare flere ord på øvingsordlisten enn tidligere, er dette et uttrykk for en effekt av undervisningen.

Hensikten med kontrollordlisten er å undersøke om det barnet har lært sprer seg til ord som det ikke er øvd på. Vanligvis finner en at barna har lært flere ord på øvingsordlisten enn på kontrollordlisten. Dette er et uttrykk for at undervisningen har hatt effekt. Men en finner også ofte fremgang på kontrollordlisten. Dette kan forstås som en generaliseringseffekt, det vil si at barnet har lært noe generelt som sprer seg til ord det ikke er øvd på.

Tabell 1 viser hvordan barnets svar før Språkverkstedet startet kan sammenholdes med svarene etter Språkverkstedet. Ord 1 er klassifisert som "lært" fordi barnet ikke kunne forklare dette ordet før undervisningen begynte. Ord 2 er klassifisert som et "inkonsistent svar" fordi ordet er besvart riktig før undervisningen, men feil etter undervisning. Ord 3 er konsistent forstått fordi barnet har gitt riktig svar både før og etter undervisningen. Ord 4 er klassifisert som konsistent ikke-forstått fordi barnet har gitt feil svar både før og etter undervisningen. Denne analysemetoden har den fordel at en direkte kan undersøke effekten av undervisningen. I dette eksemplet har barnet lært ett ord.

Tabell 1: Eksempel på koding av data.

Øvingsordlisten	Ord 1	Ord 2	Ord 3	Ord 4	Sum
Etter undervisning	1	0	1	0	2
Før undervisning	0	1	1	0	2
	Lært	Inkonsistent	Kan	Kan ikke	

En kopieringsmal for registrering av resultatene før og etter finnes som vedlegg nr. 2

Eksempler på valg av ord

Ordlisterne er unike ut fra hvilke kriterier pedagogene har valgt å vektlegge på bakgrunn av deltakernes behov. I det følgende vil vi vise eksempler hentet fra ordlister på ulike alderstrinn, og nevne noen av særtrekkene ved ordvalgene på de forskjellige listene.

Utdrag fra ordlister i førskolegrupper:

Natur	
Tre	
Menneske	Hovedsaklig substantiv
Bok	
Stor	Hovedsaklig konkrete
Familie	
Tur	Ord knyttet til daglige aktiviteter
Måltid	
Uteklær	Ord barna har erfaring med
Middag	

Utdrag fra ordlister på småskoletrinnet:

Gammel	
Høyre	
Venner	En blanding av substantiver og adjektiver
Døgn	
Omsorg	En blanding av konkrete og abstrakte
Kalender	Ord knyttet til daglige aktiviteter/faglige tema
Kommune	
Respekt	
Årstid	En blanding av hyppig brukte og sjeldne brukte ord
Tanke	

Utdrag fra ordlister på mellomtrinnet og ungdomstrinnet:

Argumentere	
Kilo	
Observere	Mange faguttrykk/akademiske begrep
Enke	
Termometer	Større grad av abstraksjon
Reise	
Subtraksjon	Ord hentet fra flere fag
Sirkel	
Samfunn	En blanding av substantiver og verb
Klima	
Oppstå	
Høytrykk	
Planet	

Utdrag fra ordlister på videregående skole:

Isolere
Godkjenne
Sylinder
Skattekort
Læreplan
Kontrakt
Attest
Fartsgrense
Produksjon
Beregne

En blanding av substantiver og verb

Ord hentet fra utdanningsprogrammet

Mange fremmedord/faguttrykk

Ord knyttet til framtidig arbeid og voksentilværelse

Kommentarer til Ordlista

- De dagligdagse orda er viktige å ta med for de språksvake, ikke bare de vanskelige/akademiske ordene.
- Når pedagogene kartlegger ved hjelp av Ordlista før og etter Språkverkstedet, skal de helst ikke sette tematisk nærliggende ord rett etter hverandre, for eksempel tusj og blyant, kvadrat og rektangel, eple og appelsin. I forbindelse med kartlegginga kan elevene oppleve at de allerede har forklart dette ordet
- I hver økt i Språkverkstedet presenteres kun **ett enkelt** ord/begrep, ikke sammensatte uttrykk (for eksempel ikke *Midt på dagen*). Sammensatte ord, for eksempel *bilverksted*, *akebrett*, kan brukes.

Kartleggingseksempel

Vi har gitt ett poeng hvis svarene faller innenfor en eller flere av disse kategoriene. NB; enten 0 eller 1

ORDET	Elevens svar		Syno nym anto nym	Bruks måte	En generell klassifik asjon	Et hovedtrekk el. Flere eksempler som ti sammen viser forståelse	Poeng	
							F	E
Førskole: BESTIKK	Før	Ka e det? At det stikk ein plass?					0	
	Etter	Skje og gaffel				x		1
Førskole DYR	F	De e artig - noen er fin					0	
	E	Kan være en elg, ku, okse. Noen kan bo i skogen, noen i fjøs. Dyran har 4 fota				x		1
2.trinn ORDFØRER	F	Kjører buss					0	
	E	Styre kommunen				x		1
2.trinn ÅRSTID	F	At vi kan leik oss					0	
	E	Vinter, vår, sommer, høst				x		1
4.trinn FØLELSE	F	Å ta på noe					0	

	E	Glad, sur, sint. Føles på "innsida"				x		1
4.trinn NORD	F	En retning				x		1
	E	En retning, motsatt av sør	x			x		1
7.trinn PERIODE	F	Den gangen						0
	E	Fra ei tid til ei anna tid: skoletime, årstid				x		1
8.trinn MASKIN	F	Noe som er styrt - vanskelig å svare på						0
	E	Kan ha motor, bruke strøm, kan hjelp oss å løfte tunge ting f.eks i jordbruket		x		x		1
9.trinn KUPP	F	Salg, handle noe billig	x					1
	E	Salg. Gjøre kupp i et land, militærkupp	x			x		1
Vgs TELEFON-SALG	F	Selge telefoner						0
	E	Ringe til folk å selge Adressa og andre ting		x		x		1

En elevhistorie.

Line, elev i Språkverksted 2. klasse

Line ble tilmeldt PPT allerede før skolestart på grunn av sein språkutvikling og bekymring knyttet til oppmerksomhet.

I første klasse får Line et tilpasset opplegg i mindre gruppe noen timer i uka.

Likevel vokser skolens bekymring utover i første klasse. Det gjelder både forståelse av ord og begreper, skriftspråklig utvikling og elevens egen oppfatning av hva hun greier av skolefaglig arbeid.

Skolen beskriver en elev som har stort behov for struktur og forutsigbarhet i undervisningssituasjonen. Line synes selv hun er liten og har ikke særlig tro på å mestre skolefaglige oppgaver over tid og på egen hånd. Hun vil ha hyppig bekreftelse fra lærer og fungerer best i lita gruppe ledet av pedagog.

Kartlegging før Språkverksted

Kartlegging med Språk 6-16 viser en skalert sumskåre ved slutten av første klasse som tilsvarer moderate språkvansker. Skalerte skårer på screeningprøvene setningsminne, ordspenn, begreper er 6, 7 og 6. På de supplerende prøvene, fonologisk bevissthet og grammatikk, er resultatet henholdsvis 6 og 8. På dette tidspunktet, før overgangen til 2. klasse, lar det seg ikke gjøre å gjennomføre ordavkodingsprøven og lesehastighetsprøven på Språk 6-16. Line har ikke knekt lesekoden.

Lærernes samlede vurdering ved bruk av 20 spørsmål om språkferdigheter viser på samme tid en sumskåre på 81. Denne vurderingen stemmer i stor grad med den øvrige kartleggingen.

PPT anbefaler i sin vurdering ei lita gruppe med Språkverksted som et spesialpedagogisk tiltak for Line og andre elever med hjelpebehov. Språkverkstedperioden for Lines vedkommende strekker seg over 8 uker med 3 og 4 økter pr uke høst/ vinter i 2. klasse. På programmet står ett nytt ord pr. dag.

Kartlegging etter Språkverksted

Vel et halvt år etter første kartlegging og gjennomført Språkverksted, viser retest med Språk 6-16 en sumskåre som tilsvarer et mildt språkproblem. Skalerte skårer på screeningprøvene setningsminne, ordspenn og begreper er forbedret til 7, 8 og 7. På de supplerende prøvene, fonologisk bevissthet og grammatikk, blir resultatet forbedret til henholdsvis 9 og 10. Ordavkodingsprøven kan nå gjennomføres og kommer ut med skåre på 4. Line har nettopp knekt lesekoden. Lesehastighetsprøven på Språk 6-16 gjennomføres bare delvis, der de lengste orda utgår.

Pedagogene på trinnet vurderer på nytt Lines språkferdigheter ved hjelp av 20 spørsmål vel et halvt år etter. Resultatet gir en sumskåre på 72, altså et noe bedre resultat enn tidligere.

Kartlegging med ordlista før og etter for å måle effekt viser følgende resultat

Ordliste	Antall	Kan	Lært	Kan ikke	Inkonsistente
Øveord	27	5	11	11	0
Kontrollord	23	4	7	11	1

Eksempler på Lines forklaringer før og etter:

ORDET	Elevens svar		Synon ym anton ym	Bruksm åte	En generell klassifika sjon	Et hovedtrekk el. flere eksempler som til sammen viser forståelse	Poeng	
	F	E						
DAG	Før	At det er skole					0	
	Etter	Det er lyst, det kan være finvær				x		1
KALENDER	Før	At vi får noe.....julekalender					0	
	Etter	Viser oss tida..... måned				x		1
FAMILIE	Før	Gå på butikken					0	
	Etter	Mor og far, bror				x		1

Pedagogen sitter sammen med Line og noterer ned Lines forklaringer til hvert ord i ordlista i etterkant av Språkverksted. Line legger merke til det som blir skrevet i retestsituasjonen og utbryter stolt: "Æ visst itj at æ va så flink!" Heim og skole gir uttrykk for at den tydelige strukturen og tilpasningen gir eleven reelt læringsutbytte. Eleven uttrykker glede over å få delta i Språkverkstedet og vil gjerne være med i en ny runde.

Del 4: Evaluering av Språkverkstedet

Hensikten med Språkverkstedet var å undersøke hvorvidt en strukturert metodikk kunne bidra til å bedre barn og unges forståelse av hva ord betyr. Deler av dette materialet (N=56) er rapportert i 2009. Dette materialet viste at barn med språkrelaterte vansker hadde et stort uutnyttet læringspotensial (Ottem m.fl, *Skolepsykologi*, nr. 5, 2009). For å forsikre oss om at dette var en holdbar konklusjon, ble et nytt materiale samlet inn i løpet av 2010. I denne rapporten har vi slått sammen data fra de to periodene, og antallet barn er nå 147. Hensikten med denne studien er å foreta en evaluering av det vi har kalt strukturert begrepsundervisning.

Forskningsmetode

Det er i hovedsak to effekter som en må prøve å skille fra hverandre. Resultatene kan dreie seg om en test-retest effekt, det vil si en effekt av å ha blitt spurt to ganger om de samme ordene. Men det kan også dreie seg om en effekt av undervisning. For å skille disse effektene har vi benyttet såkalt strukturell regresjonsanalyse av forholdet mellom øvingsordlisten og kontrollordlisten.

Deltagerne, varighet og listelengder

De aller fleste deltakerne i Språkverkstedet var tilmeldt PPT for sine språkvansker eller lesevansker. Tabell 1 viser fordelingen av de 147 barna over trinn. Det var 96 gutter og 51 jenter i materialet.

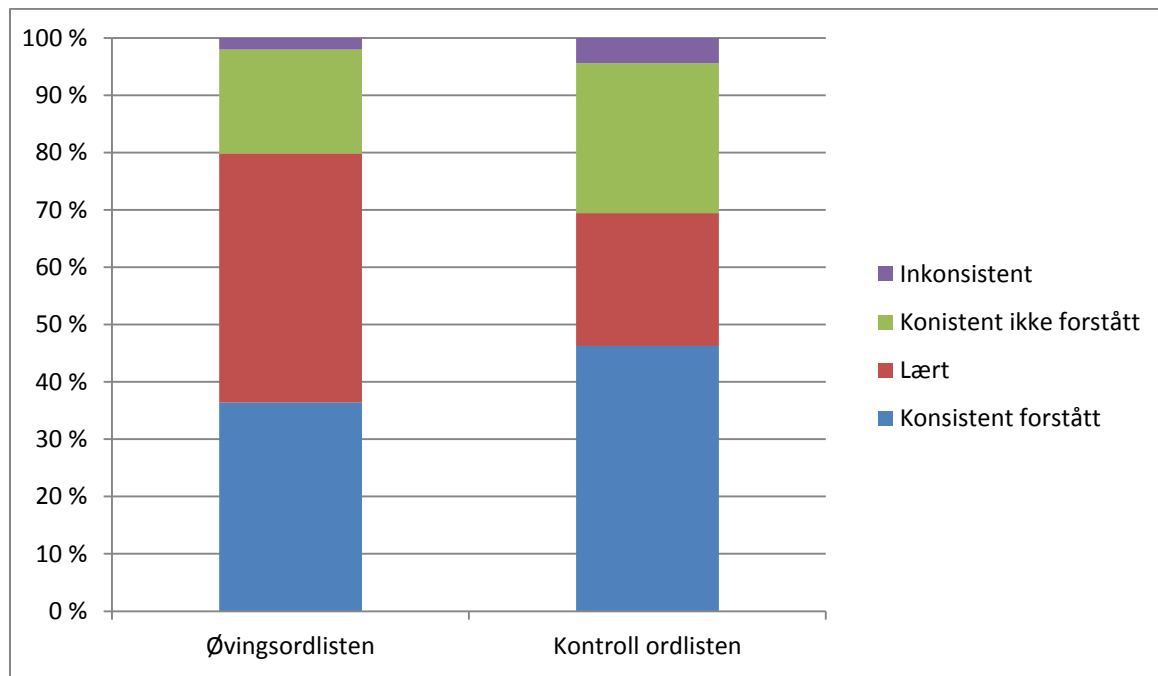
Trinn	N
Barnehage	36
Barnetrinn	74
Ungdomstrinn	30
Videregående	7
Total	147

Det er stor variasjon i dette materialet mht. varighet av undervisningen. Maksimal varighet var 8 uker og minimum var 5 uker. Det var også store forskjeller i antall ganger undervisningen ble gjennomført pr. uke: maksimum var 5 og minimum var 1. Disse variasjonene hadde sammenheng med forskjeller i antall ord det ble undervist i. Den lengste øvingsordlisten var på 33 ord og den korteste var på 7 ord.

Resultater fra øvingsordlisten og kontrollordlisten

Figur 4 viser at ordene i kontrollordlistene i gjennomsnitt var noe enklere enn ordene i øvingsordlisten. På øvingsordlistene forsto elevene konsistent 36 prosent av ordene. Til sammenligning forsto elevene 46 prosent av ordene på kontrollordlisten. Det vil si at i utgangspunktet var kontrollordlistene ca. 10 prosent lettere enn øvingsordlistene.

Kategorien "lært" representerer 43 prosent av ordene på øvingsordlisten og 23 prosent av ordene på kontrollordlisten ($t=14.47$, $df=145$, $p<.001$). Det vil si at det har vært en signifikant effekt av undervisningen når en ser dette i forhold til kontrollordlisten hvor det ikke ble gitt undervisning i noen av ordene. Dette viser at barna som deltok i studien hadde et stort utnyttet læringspotensial.

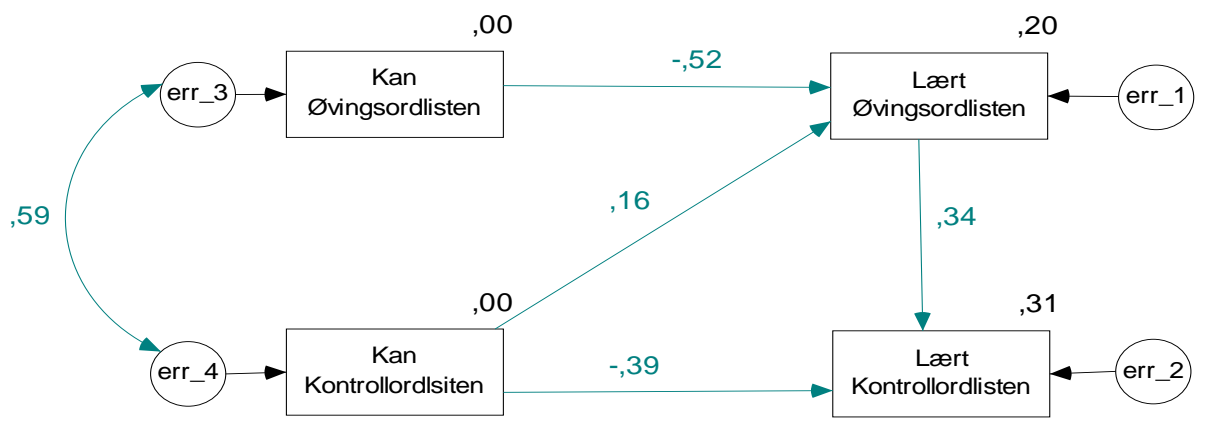
Figur 4: Resultatene fra øvingsordlisten og kontrollordlisten (N=147).

Generaliseringseffekt

Hensikten med å inkludere en kontrollordliste i denne studien var å undersøke om det barnet hadde lært på øvingsordlisten hadde "spredt" seg til ord de ikke hadde øvd på, representert ved ordene på kontrollordlisten. Modellen i Figur 5 viser resultatet av en såkalt strukturell regresjonsanalyse med et søk etter den beste modellen for sammenhengen mellom kontrollordlisten og øvingsordlisten (AMOS 17). Tallene over modellen viser at den representerer data på en tilfredsstillende måte (Chi-Square=.35, $df=1$, $p=.55$, $CFI=1.0$, $RMSEA=.00$). Tallene over boksene i modellen representerer "prosent varians" forklart. For eksempel, viser modellen at en kan forklare 31 prosent av

variansen i kategorien "Lært" på kontrollordlisten. Videre ser at det er to forhold som virker inn på hvor mange ord barna har tilegnet seg på kontrollordlisten. Disse forholdene er representert ved pilene i modellen. Tallene over pilene representerer standardiserte regresjonskoeffisienter. Pilen som går fra "Kan" på kontrollordlisten til "Lært" på kontrollordlisten viser en signifikant negativ verdi ($r = -.39$, $S.E. = .069$, $C.R. = -5.65$, $p < .001$). Dette er en naturlig effekt av at barn som allerede kan mange av ordene på kontrollordlisten, tilegner seg færre ord enn de som i utgangspunktet kan få ord. Det vil si at rommet for læring er begrenset for de av barna som alt kan mange ord. Det samme forholdet gjelder for ordene på øvingsordlisten ($r = -.52$, $S.E. = .092$, $C.R. = -5.62$, $p < .001$). Det andre forholdet som virker inn på kategorien "Lært" på kontrollordlisten er kategorien "Lært" på øvingsordlisten ($r = .34$, $S.E. = .069$, $C.R. = 4.88$, $p < .001$). Det betyr at desto flere ord barna lærer på øvingsordlisten, som et resultat av Språkverkstedet, desto flere ord kan de forklare på kontrollordlisten uten at de har øvd på disse ordene. Det vil si at de nå kan forklare ord som de i utgangspunktet ikke kunne som et resultat av arbeidet med ordene på øvingsordlisten. Dette kan tolkes som en generaliseringseffekt.

Chi-Square=,351, df=1, p=,553, CFI=1,000, RMSEA=,000

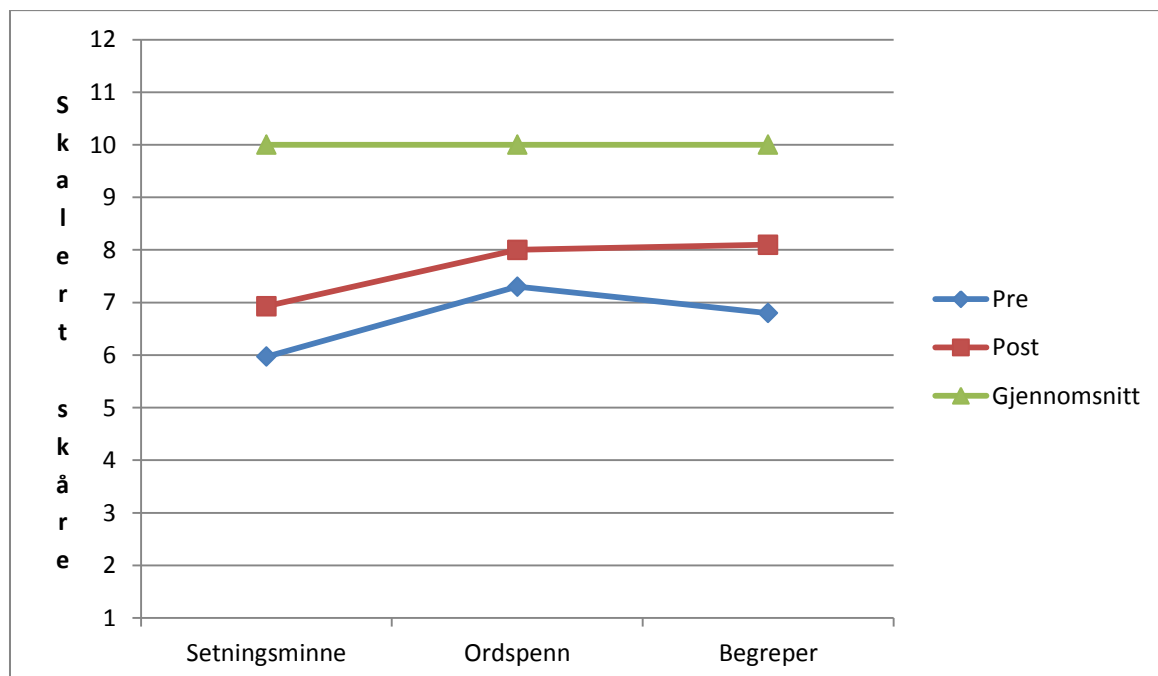

Figur 5: Strukturell regresjonsanalyse av sammenhengen mellom resultatene på kontrollordlisten og øvingsordlisten.

Språk 6-16 / Språk 5-6

Dersom arbeidet med øvingsordene har en generaliseringseffekt, skal en forvente at barna også har hatt en fremgang på andre områder. For å undersøke muligheten av slike effekter ble en del av barna (N=49) testet med Språk 6-16 og / eller Språk 5-6 før prosjektet startet og etter at det var avsluttet.

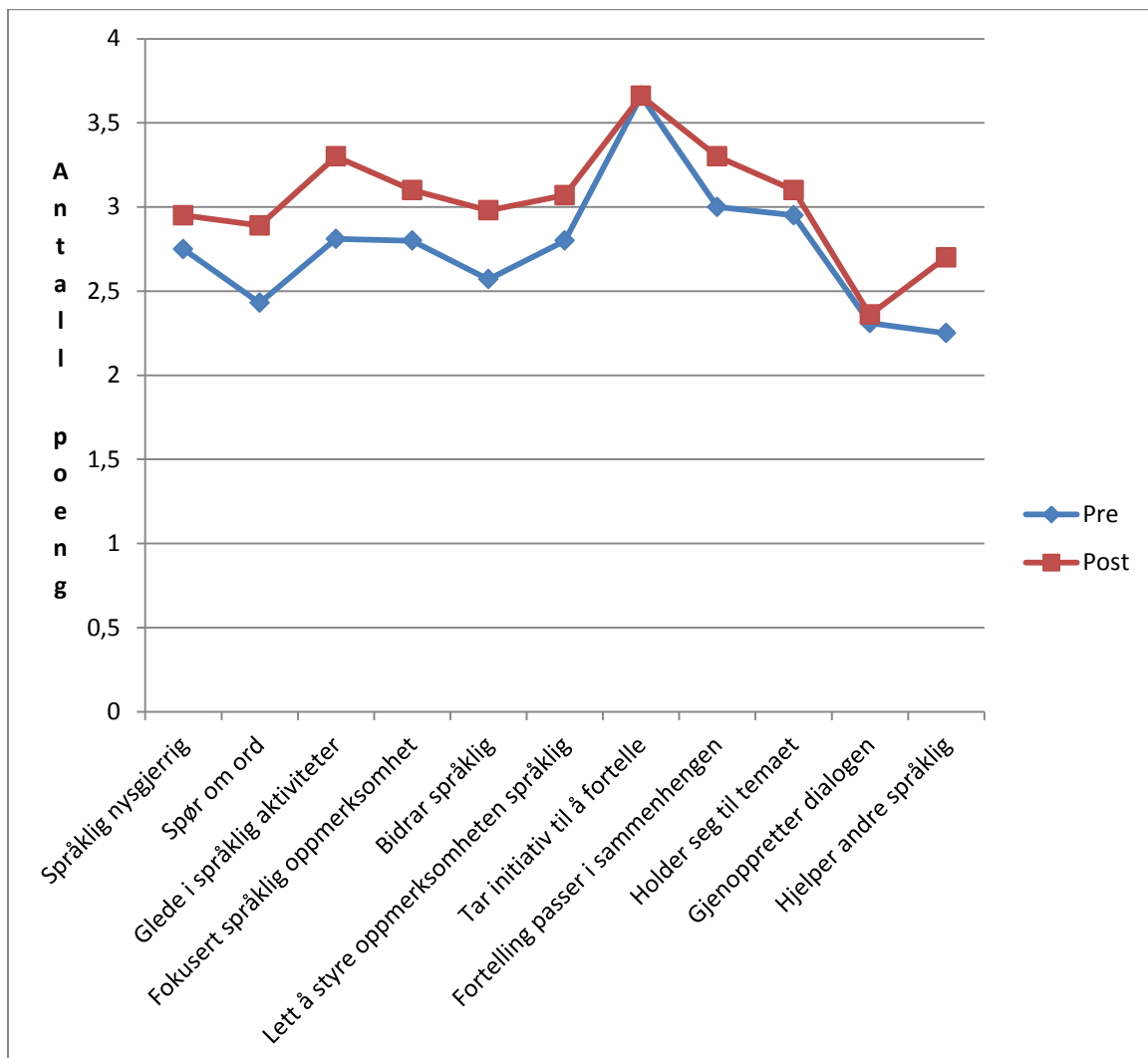
Figur 6 viser de skalerte skårene på Språk 6-16/Språk 5-6 før og etter testing. Barna hadde en signifikant fremgang på deltestene Setningsminne ($t=2.68$, $df=48$, $p<.01$) og Begreper ($t=3.78$, $df=48$, $p<.001$). Det var ingen signifikante endringer for deltesten Ordspenn ($t=1.93$, $df=48$, $p<.06$). Samlet førte dette til en signifikant positiv endring i sumskåren ($t=2.64$, $df=36$, $p<.01$). Det forhold at barna har gått signifikant frem på denne testen kan skyldes test-retest effekter, dvs. effekter av å ta testen to ganger. For å undersøke hvorvidt resultatene på øvingsordlisten og kontrollordlisten hadde bidratt til denne økningen benyttet vi regresjonsanalyse. Separate analyser for hver av deltestene og sumskåren i Språk 6-16 / Språk 5-6 ble gjennomført. I disse analysene ble resultatene på posttestene, for eksempel Setningsminne, satt inn som den avhengige variabelen, deretter kontrollerte en for resultatene på Setningsminne pretest, og deretter undersøkte en effekt av kategoriene "lært" for øvingsoppgavene og kontrolloppgavene. Disse analysene viste at resultatene for kategorien "lært" ikke bidro signifikant til å forklare økningen i Språk 6-16 fra pre til post.

Figur 6: Språk 6-16/Språk 5-6 resultater før og etter undervisning.

Språklig nysgjerrighet og engasjement

Et undervisningsopplegg er av liten verdi dersom det ikke fører til endringer i barnas språklige nysgjerrighet og engasjement. Lærerne ble derfor bedt om å vurdere barnas interesse for språklige aktiviteter før og etter undervisningen. De 11 spørsmålene som ble benyttet er hentet fra "20 spørsmål om språkferdigheter". Lærerne rapporterte at barna hadde begynt å spørre mer om hva ord betyr ($t=3.68$, $df=43$, $p<.001$), at de viste mer språklig glede og engasjement ($t=3.24$, $df=43$, $p<.01$), at de viste mer språklig oppmerksomhet ($t=1.86$, $df=43$, $p<.06$), at de bidro mer språklig enn før ($t=2.86$, $df=43$, $p<.01$), at det var lettere å styre deres språklige oppmerksomhet ($t=2.30$, $df=43$, $p<.03$), og at de hjalp andre elever i språklige sammenhenger ($t=3.09$, $df=43$, $p<.01$).

Figur 7: Resultater fra skjemaet "Språklig nysgjerrighet og engasjement".

I hvilken grad hadde disse vurderingene sammenheng med elevens læring på øvingsordlistene og kontrollordlistene? For å finne et svar på dette ble det foretatt en rekke regresjonsanalyser, en for hvert spørsmål. Disse analysene viste at det først og fremst var økningen i elevens glede og engasjement som hadde sammenheng med kategorien "lært" på øvingsordlisten (Standardisert Beta=.40, $t=2.86$, $p<.01$), det å holde seg til temaet (Standardisert Beta=.35, $t=2.31$, $p<.03$), og det å hjelpe andre i språklige sammenhenger (Standardisert Beta=.30, $t=2.05$, $p<.05$).

Diskusjon

I dette materialet kan en med rimelig sikkerhet si at barna har profitert på undervisningen. Grunnen til dette er at læringseffekten er større på øvingsordlisten enn på kontrollordlisten. I tillegg finner vi at det barna har lært på øvingsordlisten sperrer seg til ord som det ikke er undervist i på kontrollordlisten. Begge disse effektene viser at barn med språkrelaterte vansker har et stort uutnyttet læringspotensial. Hvorvidt det de har lært i løpet av undervisningen har hatt en gunstig effekt på resultatene på Språk 6-16 er et åpent spørsmål. Vi fant signifikante forskjeller i pre-test og post-test data fra denne testen før og etter undervisningen. Men kategorien "lært" lot seg ikke knytte til disse forskjellene på en signifikant måte. Det kan derfor tenkes at det dreier seg om test-retesteffekter, dvs. effekter som fremkommer ved å ta den samme testen to ganger. I den kliniske delen av materialet fant vi at kategorien "lært" lot seg knytte til lærerens vurdering av elevens språklige glede og engasjement, det å kunne holde seg til temaet og det å bidra med hjelp til andre.

Oppsummerende vil vi si at det kanskje er urealistisk å tro at en kan bedre testresultatene for et barn på standardiserte prøver etter noen ukers begrepsundervisning. Det er imidlertid ikke urealistisk å tro at barnets språklige engasjement bedres etter kort tid.

Pedagogenes vurderinger

Det ble også samlet inn logger fra alle pedagogene som deltok i Språkverksted. Nedenfor presenteres eksempler hentet fra disse loggene, som en del av evalueringen av Språkverkstedet. Loggdata viser at alle pedagogene gjorde positive erfaringer og har funnet denne arbeidsmåten nyttig, både for egen praksis og barnas læringsprosess.

<p>Førskole: Vi opplevde større engasjement i forhold til ordenes innhold enn form - for eksempel deltok de mer på å finne betydning enn på å klappe rytmen. Riming engasjerte derimot mer - finne ordentlige rimord og lage tulleord.</p> <p>Vi ser at denne måten å jobbe på er fin å bruke i opplegg hvor vi legger til rette for barn som vi har under "lupen".....</p> <p>Etter endt Språkverksted sitter vi igjen med barn som har lært masse og som har gitt uttrykk for at de har likt måten å lære på.</p>	<p>Småskole, aldersblandet gruppe: Nye utfordringer med yngre elever. Opplegget måtte forenkles denne gangen. Foreldrene var positive til tilbudet og mente i etterkant at barna hadde hatt utbytte av det. Elevene gledet seg til arbeidsøktene.</p> <p>Jeg hadde for lite tid til å involvere klassestyrerne. Opplegget krever tid både til forberedelse og oppfølging, tidspress både ved oppstart og i etterkant.</p> <p>Dette er en arbeidsmetode som elevene liker og har utbytte av og jeg vil fortsette arbeidet med Språkverksted.</p>
<p>Barnetrinnet: Selv om det er arbeidskrevende med testing synes jeg det er verdifullt å sjekke ordkunnskap og leseferdighet før og etter. Det er motiverende både for elever og lærere å kunne måle framgang. Lærerne synes å merke økt grad av motivasjon og større selvtillit hos elevene når de skal gå løs på arbeidsoppgaver.</p> <p>Elever som gjennomgår begreper som senere skal brukes i klassen, er veldig aktive når ordene tas opp i klassen: Mestring. Elevene er blitt mer nysgjerrige på ord og å finne betydningen av ord selv. Vi ønsker å bruke metoden videre på vår skole.</p>	<p>Ungdomstrinnet: Jeg hadde en sammensatt gruppe med sprikende vansker og motivasjon. I starten var de noe umotiverte, misnøye med at de måtte ut av klassen. Derfor ble vi enige om en belønning i slutten av perioden. Når en jobber etter denne metoden blir en mer bevisst sin egen undervisningspraksis og ikke bare opptatt av elevenes vansker. Betydningen av ord og begrep er noe alle elever skulle hatt større fokus på. Systematisk jobbing, positivt for elevene. Videregående (minoritetsspråklig) Tilbakemelding om at elevenes norsk er blitt påfallende bedre. Lettere å avdekke andre begreper elevene mangler. Videregående faglærersystem vanskeliggjør gjennomføring av Språkverksted. Ikke en metode bare for norsklærere.</p> <p>Engelsklæreren syntes metoden var GOD!</p>

Litteraturliste

Anmarkrud, Ø., & Refsahl, V. (2010). *Gode lesestrategier : på mellomtrinnet*. Oslo: Cappelen akademisk forl.

Berkow, J. (2008). *The Berkow report: A review of services for children and young people (0-19) with speech, language and communication needs*. Hentet August 18, 2011 fra <https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/Bercow-Report.pdf>

Bishop, D. V. (1997). *Uncommon understanding: development and disorders of language comprehension in children*. Hove: Psychology Press.

Bloom, L., & Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. New York ; London : Wiley.

Fredheim, G. (2006). *At læse for at lære : en praksisbog i læringsstrategier*. Kjøbenhavn: Gyldendal.

Hagtvet, B. E. (2011, 01). Ordforråd i førskolealder og senere leseferdigheter - En metaanalytisk tilnærming. *Spesialpedagogikk*, ss. 34-49.

Hagtvet, B. E. (2004). *Språkstimulering: tale og skrift i førskolealderen*. Oslo: Cappelen akademisk.

Hollund-Møllerhaug, L. (2010 Vol. 47, 7). *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, ss. 608-610.

Law, J. (2000). Children's communication: development and difficulties. I J. Law, A. Parkinson, & R. Tamnhe, *Communication difficulties in childhood : a practical guide* (s. 338). Oxon : Radcliffe Medical Press.

Lyster, S.-A. H., & Horn, E. & -L. (2010, 09). Ordforråd og ordforrådsutvikling hos norske barn og unge. *Spesialpedagogikk*, ss. 35- 43 .

Ottem, E. (2011, November). Strukturent begrepsundervisning. . *Psykologi i kommunen*, ss. 3-8.

Ottem, E., & Frost, J. (2010). *Språk 5-6 : manual til screeningtest*. Oslo: Bredvet kompetansesenter.

Ottem, E., & Frost, J. (2010). *Språk 6-16 : screening test : manual III*. Oslo: Bredvet kompetansesenter.

Ottem, E., Platou, F., Sæverud, O., & Forseth, B. U. (2009 Vol. 44, 5). Begrepslæring for barn og unge med språkvansker - effekten av en strukturert undervisningsmodell. *Skolespsykologi*, ss. 5-16.

Parsons, S., Law, J., & Gascoigne, M. (2005 21, Februar). Teaching receptive vocabulary to children with specific language impairment: a curriculum -based approach. *Child Language Teaching and Therapy*, ss. 39-59.

Refsahl, V. (2008). *Læringsstrategier : tilpasset opplæring*. Hentet August 18, 2011 fra <http://www.statped.no/nyupload/Moduler/Statped/Enheter/Torshov/PDFdokumenter/L%C3%A6ringsstrategier%20og%20I%C3%A6revansker.pdf>

Santa, C. M., & Engen, L. (1996). *Lære å lære*. . Stavanger : Stiftelsen Dysleksiforskning

Tomblin, J. B., Records, N. L., Buckwalter, P., Zhang, X., & Smith, E. (1997 40, Desember). Prevalence of Specific Language Impairment in Kindergarten Children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research Vol.40 1245-1260 December 1997*, ss. 1245-1260.

Wikimedia Foundation. (2011, Januar 7). *Wiktionary, den frie ordboka*. Hentet August 18, 2011 fra <http://no.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Forside>

10 skritt for å bli en ORDMESTER ☺

Fritt etter "Ten steps to becoming a word wizard"

fra Parsons, Law and Gascoigne 2005 (oversatt av Fanny Platou)

1. Dagens ord er
(ordet leses for eleven)
2. Har du hørt ordet før?
3. Vet du noe om?
4. Hvordan kan vi lære nye ord/mer om ord ?
5. Hvilke lyder er det i?
6. Hva kan bety? Evt. hva menes med
7. Lære mer om

Utvide elevens ordkunnskap gjennom praktiske aktiviteter der målordet blir brukt mange ganger, og satt i sammenheng med nøkkelvokabular

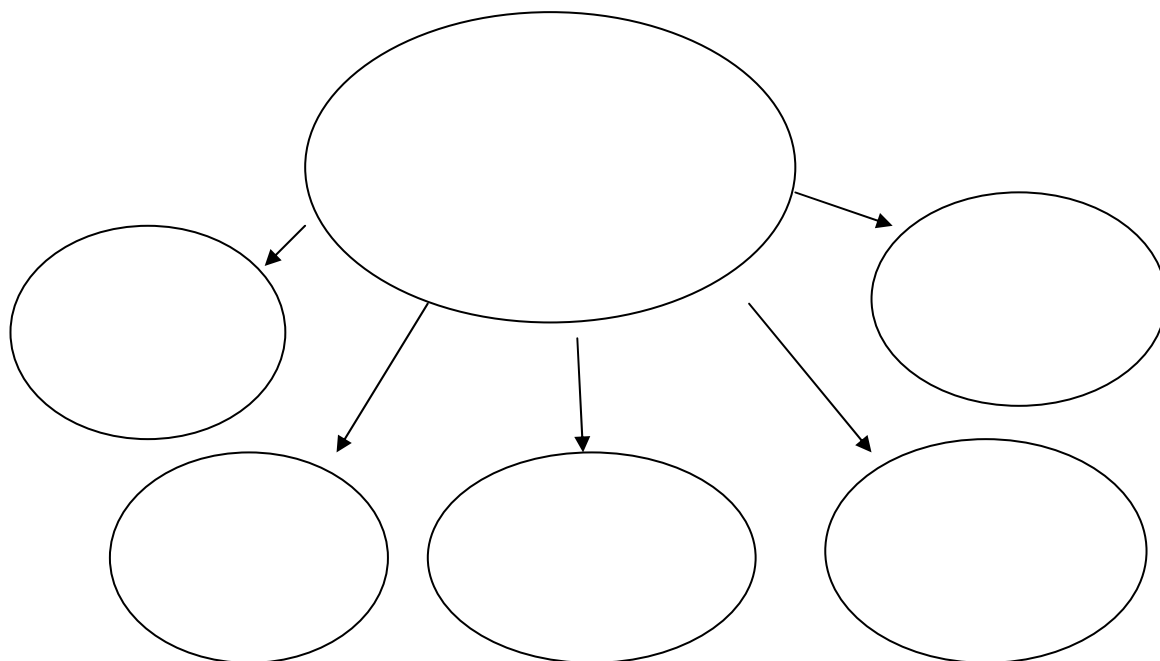
Arbeidsarket brukes, - elevens forkunnskaper + ny semantisk kunnskap

Lærer gir tips/stikkord (cues), setter på sporet, for å få frem respons hos eleven. Når elevens egen respons er adekvat, nedtegnes/- skrives dette på arbeidsarket.

8. Sett det sammen!
Elev og lærer tar hver sin tur med å definere ordet ved å bruke ett fonologisk og ett semantisk kjennetegn hver
9. Velg en lek/et spill der begrepet/ordet brukes
10. Skriv ordet i ORDBANKBOKEN
Ordet defineres ved minst to semantiske og ett fonologisk kjennetegn

Dagens ord:

Tenk på mening

Tenk på lyd

Rimer på

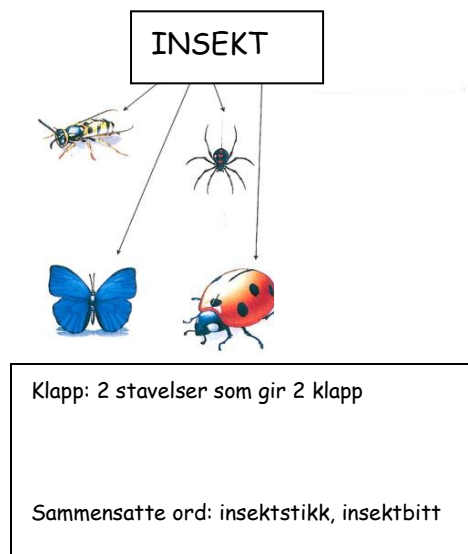
Begynner på

Antall stavelser

Eksempelsamling: Ord-/Begrepskart

Illustrasjon med barnas forklaringer

© Ann Elisabeth Valaas

Insekt er:

Slike vi kan fange i kopper

Biller

Insekter dør når de kommer i vannet

Gresshoppa lager lyder, det har jeg hørt

Veps har jeg fått på meg, den stakk meg, og det var vondt

Sommerfugler flyr opp i lufta

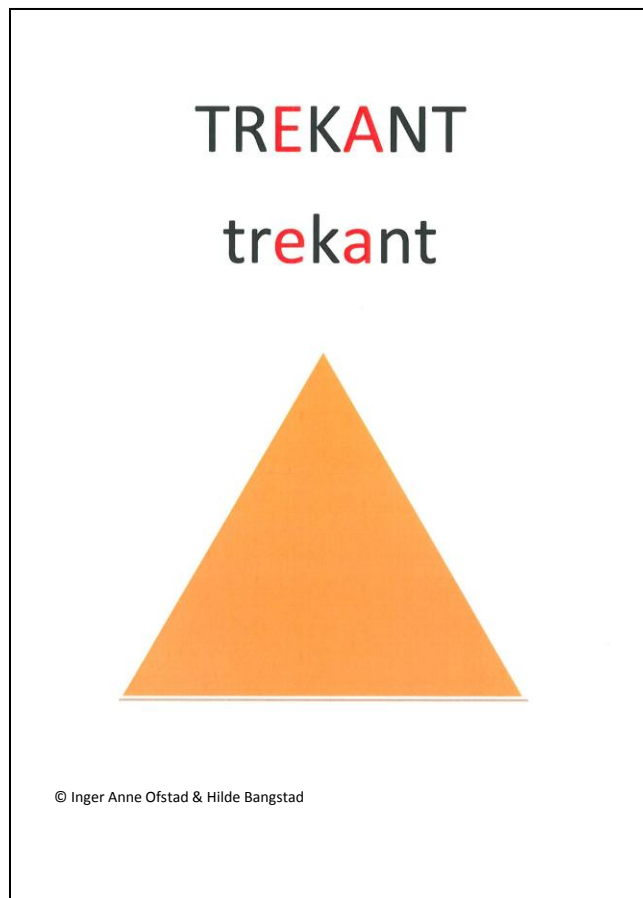
Edderkopper går på spindelvev og setter seg fast i veggen

Insekter lever i skogen, i naturen, i trærne og inni blomsten

Insekter er små

Det er vondt å trampe på ei humle

Firfirsle kanskje, det har jeg sett under huset, og et bladdyr

SNØ - snø

SNØMANN

SNØSPOR

SNØLEIK

SNØMÅKING

SNØ I SKOGEN

SNØ ER: kald
kvit
blaut
ny
gammel
fine krystaller

Innstrand, Anne Grøthe ©

© Anne Grøthe Innstrand

©Eli Iversen og Kari Lasrssen

samfunn

FAKTA:

- folk i en stat med felles lover, felles kultur, tradisjoner, institusjoner, mm.
- betegnelse for tettsted, bygd, kommune
- betegnelse for grupper av mennesker med felles tro, felles meninger, felles mål

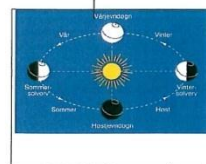
OPPGAVER:

Bessaker er det vi bor i. Her har vi skolen vår.
Det er et lite med ca. 180 innbyggere. I landet
vårt er det mange slike små Alle disse
..... er deler av Norge.

På bildene over fra Oslo kan du se Stortinget, Karl Johans gate og Slottet

Siri H. Jørgensen Eli H. Jørgensen

årstid

årstid er:

- en av de fire delene et år er delt inn i.
- vinter, vår, sommer og høst
- skiftninger i vær, temperatur og sollys fører til forskjellige årstider

Inger Kiersheim Skogen, Orndhaug Skole

©Inger Kiersheim Skogen

øye

øyelokk

øyeple

Ordet er: øye

- Vi har to øyne.
- Vi ser med øyet.
- Kroppsdel.
- Vi har ulike farger på øynene.

Sett inn ordet i teksten og les to ganger:

_____ er en del av kroppen.

Vi har to _____.

Noen ganger har jeg vondt i øynene.

© Dagrid Bach

symmetri

Når noe er likt på begge sidene av en linje, kaller vi det symmetri. Linjen trenger ikke å vises. En sommerfugl kan være symmetrisk. Den ene vingen er et speilbilde av den andre. Et ansikt kan være symmetrisk. Vi har et øye, et øre og halve nesen og munnen på hver side av ansiktet.

Tenk på lyd

- > Tre vokaler: y-e-i
- > Tre stavelser:
Sym- met- -ri
- > Ord i ord:
Sy- et- ri- i

Tenk på mening

- > speilbilde
- > likt på begge sidene av en linje
- > vingene på en sommerfugl
- > et ansikt

Lekser tirsdag 16.03.10

1. Fortell de hjemme hva symmetri er.
2. Les teksten høyt.
3. Finn to ting som er symmetrisk hjemme:

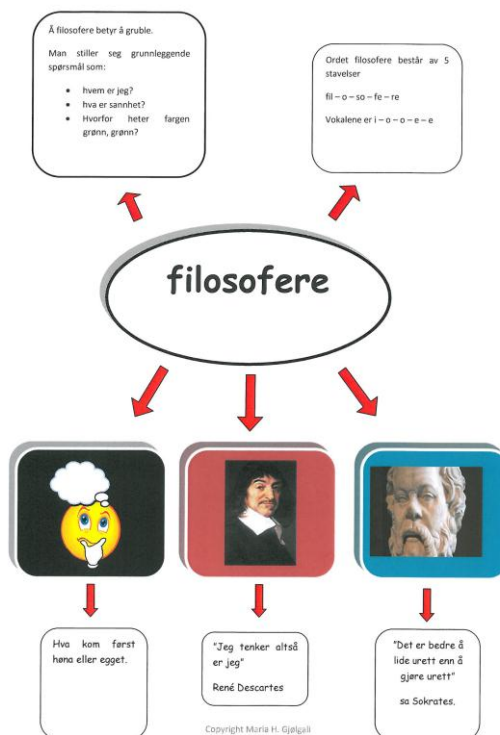
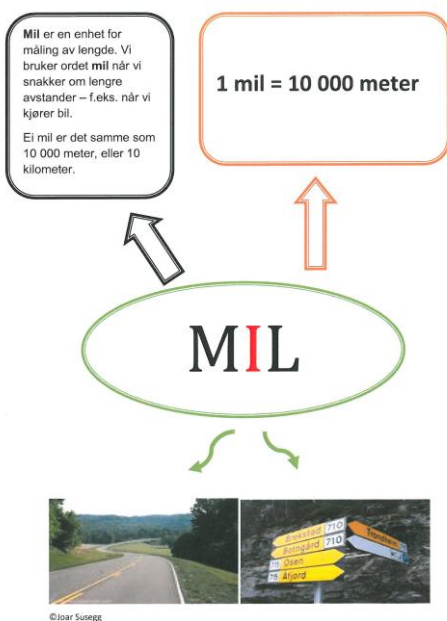
--	--

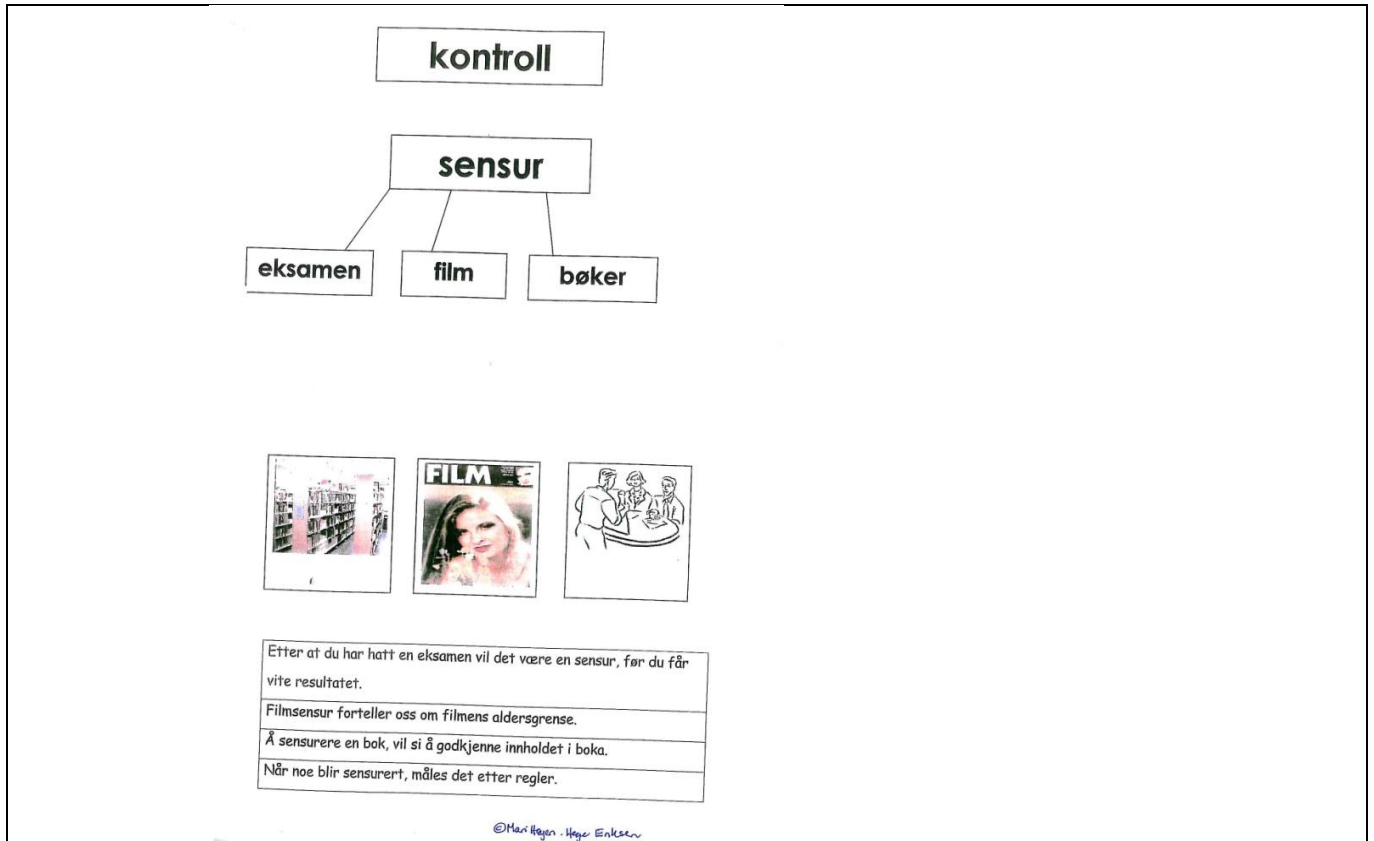

Lykke til!

Hilsen Anne Grethe og Siw Tonje

©Anne Grethe Kjøsnæs og Siw Tonje Snåsøy

©Mari Høien & Hege Eriksen

©Heidi Wiken

Strand barne- og ungdomsskole 05.02.10.

Hei du som skal delta på språkverksted
og til dere foreldre!

Da er vi ei gruppe som starter opp med språkverksted. Vi starter denne uka (uke 6) og holder på til uke 15.

Vi, det er ei gruppe på tre elever + Kari, skal møtes 30 minutter tre ganger i uka i åtte uker framover (vinterferie og påskeferie kommer innimellom).

Hver gang vi møtes, skal vi jobbe med et "nytt" ord. Alle får en perm, hvor vi setter inn nye arbeidsark etter hvert. Her vil det også ligge en konvolutt med ordkort med de aktuelle orda på. Dette må dere se på heime også. Spør om betydningen av ord, les fakta om ord og spill gjerne med ordkorta når det blir flere.

Permen må ligge i sekken og taes med hver gang vi møtes.

Kontaktlærerne har vært med på å velge ut ord, og de har fått en oversikt over alle orda vi skal øve på. Noen av orda vi skal jobbe med på gruppa, vil det også bli jobbet med i klassen.

På baksiden av dette brevet finner dere en oversikt over de øveorda vi skal jobbe med.

Det er også vedlagt et eget skriv fra PPT vedrørende dette språkkurset med en svarslipp, og denne er det ønskelig at dere underskriver og returnerer til meg. Er det ellers noe dere heime lurer på, så er det bare å ta kontakt med meg.

Her kommer en oversikt over når vi møtes:

Tirsdag	klokka 08.30. - 09.00.
Onsdag	klokka 08.30. - 09.00.
Fredag	klokka 09.45. - 10.15.

Jeg vil finne tak i dere, og ta dere med til det rommet vi skal være på.

Så gleder meg til å jobbe sammen med dere alle tre på språkverksted!

Hilsen Kari J. Hestmo - tlf. arbeid 72578360
mob. nr. 47352237

Språkverksted – vår 09

Navn: _____

Har du lært hva ord betyr i språkverkstedet?

Har du lært hvordan du leser ord i språkverkstedet?

Har du trives på språkverkstedet?

©Tone Aune/ Anna Elise Sæghrd

Skjema for elevvurdering

Dette er et eksempel på hvordan elevene fikk anledning til å vurdere egen deltakelse i Språkverkstedet.

Her kreves ikke skriveferdigheter og setningene er enkle. Arket er et godt utgangspunkt for en samtale om elevenes opplevelse av å delta i Språkverkstedet.

DIPLOM

TILDELES

ORDMESTEREN

© Tone Aune

En ekstra oppmuntring kan være motiverende.

Eksempler på Ordlister

Barnehage/førskolegruppe:		1.trinn:	
Øveord	Kontrollord	Øveord	Kontrollordliste
FAMILIE	KLÆR	Gaffel	Dag
KROPP	SKY	Glidelås	Sommer
FØLELSER	TRAKTOR	Føle	Drosje
BUTIKK	FJØS	Asjett	Fot
TUR	SØSKEN	Borrelås	Sjø
FORMER	SJØ	Rive	Rev
BARNEHAGE	BÅL	Komfyr	Hånd
BESTIKK	SEKK	Muskel	Kasserolle
FARGE	KLOKKE	Pluss	Neve
VINTER	SKOG	Linjal	Limstift
KJØRETØY	MIDDAG	Kjøleskap	Plaster
ÅR	LEKER	Gapahuk	Natt
PÅSKE	HUSDYR	Fjæra	Lukte
DATAMASKIN	BRILLER	Kiwi	Sirkel
LEIKE	VANN	Laks	Pennal
DYR	SKAP	Kålrot	Pengebok
KORT	KJØLESKAP	Te	Ullsokker
KALD	SANG	Mobiltelefon	Tusj
LANG	BORD	Legg	Bok
	BÅT	Elg	Kjeledress
	KAMERA	Elev	Datamaskin
	RIM	Klokke	Lærere
	SOMMER	Vår	Kne
	BASSENG	Rådyr	Klasse
			Familie
4.trinn:		6.trinn:	
Øveord	Kontrollord	Øveord	Kontrollord
Vinkel	Vaksine	Reise	Tema
Kart	Maur	Skog	Oppgave
Koordinatsystem	SKjell	Spire	Gjødsel
Søylediagram	Sneglehus	Rettferdig	Skjelett
Dialekt	Flo	Rik	Trening
Stedsnavn	Fjære	Sammenligne	Toller
Kropp	Alger	Landskap	Bartrær
Helse	Tang	Fattig	Beinbrudd
Skjelett	Sjøstjerne	Planlegge	Likheter
Knokler	Rur	Klima	Plassere
Celle	Fjæremark	Enke	Lignelse
Muskel	Maneter	Prestere	Ulikheter
Blodmløp	Prosjekt	Verdensdel	Eksempler
Fordøyelse	Logg	Utvikling	Påvirke
Næringsstoff	Problemstilling	Handling	Fattigdom
Hud	Urter	Teknikk	Hovedstad
Hår	Ide	Grense	Beinbygning
Fingeravtrykk	Informasjon	Samarbeid	Hovedperson
Sykdom		Fjellkjede	Muskel
Smittsom		Argument	Påstand
		Forske	Filmanmeldelse
		Blodåre	Rotere
		Drivhus	Forklare
			Lauvtrær
			Beinbygning
			Oppslagsverk

Ungdomsskolen:		Videregående skole:	
Øveord	Kontrollord	Øveord	Kontrollord
Kirke	Trekke	Isolere	Bremsekloss
Maskin	Lyn	Godkjenne	Karosseri
Oppstå	Prest	Sylinder	Hjulkryss
Planet	Forsvinne	Verkstedhåndbok	Gasspedal
Terreng	Dåp	Veiskulder	Løftebukk
Grunnlov	Utforske	Skattekort	Vernesko
Kunst	Be/bønn	Maskere	Understell
Angripe	Krige	Læreplan	Grønnsak
Høytrykk	Identitet	Kvadrat	Tredemølle
Gjenfødelse	Forstørre	Kontrakt	Omtrent
Kollidere	Begravelse	Attest	Sjelden
Jordskjelv	Teleskop	Fartsgrense	Selvangivelse
Krone	Vind	Produksjon	Caster
Vedta	Måle	Beregne	Vaskemiddel
Union	Erstatte		Film
Oppdage	Kjærlighet		Høst
Univers	Bibelen		Kulelager
Lokomotiv	Satellitt		Vid
Vulkan			
Eksplisjon			
Gass			
Observere			

Skåringskriterier

Det er alltid vanskelig å avgjøre med sikkerhet om et barn har forstått et ord eller ikke. Vi foreslår at man benytter vanlige kriterier som nevnt på side 29. Generelt er enhver akseptert mening av ordet akseptabel. Alle ordboksdefinisjoner er akseptert.

1 poeng

Et godt synonym (For eksempel: "En fabel er en lignelse eller legende").

En bruksmåte (For eksempel: "En paraply brukes til å beskytte seg mot regn").

En generell klassifikasjon (For eksempel: "En fure er en rynke").

Et hovedtrekk (For eksempel: "Et brev er å kommunisere med andre skriftlig").

Flere mindre bestemte, men riktige beskrivelser av trekk som til sammen indikerer forståelse av ordet.

0 poeng

Generelt, et svar som er riktig, men som er fattig på innhold (For eksempel: "En spiker brukes til å lage noe").

Et vagt eller mindre klart synonym (For eksempel: "En fabel er noe som ikke er helt sant").

Spesiell eller avgrenset bruk (For eksempel: "En paraply er noe en bærer").

Et trekk som er riktig, men som ikke er et hovedtrekk (For eksempel: "Spiker er noe spisst").

Et eksempel eller bruk av ordet uten videre bearbeidelse (For eksempel: "Lojal betyr at du er lojal mot andre").

En demonstrasjon som ikke uttrykkes i ord (For eksempel ved begrepet "Paraply", eleven demonstrerer bruk av paraply eller bruker gester).

Opplagt gale svar.

Ordliste med måleskjema

Kartlegging FØR Kartlegging ETTER..... Alder:..... Navn:..... Trinn:.....

Gi ett poeng dersom svaret faller innenfor en eller flere av disse kategoriene. Gi 0 poeng dersom svaret ikke faller innenfor en av kategoriene.

ORDET	Elevens svar		Synonym	Bruksmåte	En generell klassifikasjon	Et hovedtrekk el. Flere eksempler som ti sammen viser forståelse	Poeng	
			antonym				F	E
	Før							
	Etter							
	Før							
	Etter							
	Før							
	Etter							
	Før							
	Etter							
	Før							
	Etter							
	Før							

	Etter							
	Før							
	Etter							
	Før							
	Etter							
	Før							
	Etter							
	Før							
	Etter							
	Før							
	Etter							
	Før							
	Etter							

Kopieringsmal for registrering av resultater

Elev nr.	Kjønn	Trinn	Enspråklig (1) Tospråklig (2)	Øvingsordlisten Antall ord =				Kontrollordlisten Antall ord=				Merknad
				Kan før og etter	Lært	Ikke lært	Inkon-sistent	Kan før og etter	Lært	Ikke lært	Inkon-sistent	
				1-1	0-1	0-0	1-0	1-1	0-1	0-0	1-0	
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												

E-postadresser

Noen av pedagogene som har arbeidet med Språkverkstedet fra barnehager og skoler som kan kontaktes:

Barnehager, grupper med de eldste barna:

Grunnskole, ungdomstrinn

anne.grethe.innstrand@bjugn.kommune.no

heidikh@rissaskole.no

ann.elisabeth.valaas@broadpark.no

kristin.hagen@orland.kommune.no

bamaribo@afjord.kommune.no

mariahg@rissaskole.no

bodil.moe@orland.kommune.no

mari.hoyen@bjugn.kommune.no

camilla.hestmo@gmail.com

Videregående opplæring:

torild.fjeldsether@netcom.no

bodil.selfjord@stfk.no

Grunnskolen: 1.-4.klasse

heidi.wiken@stfk.no

anne.grethe.kjosnes@bjugn.kommune.no

ina.langbach@stfk.no

cecilie.kothe-naess@bjugn.kommune.no

trine.gran@stfk.no

inger.kjersheim.skogen@orland.kommune.no

Kontaktpersoner i PP-tjenesten

irenepe@rissaskole.no

bente.ursin.forseth@stfk.no

kalarsse@online.no

olaug.severud@bjugn.kommune.no

karihe@osenskolene.no

tove.henriksen@bjugn.kommune.no

Grunnskole, 5.-7. klasse

mariahg@rissaskole.no

tone.aune@skole.afjord.kommune.no

tone.oftedal@orland.kommune.no

wensche.scholberg@bjugn.kommune.no

Barn og unge med språkvansker har ofte problemer med å forstå og forklare hva dagligdagse ord betyr. På bakgrunn av behovet for en virkningsfull metodikk for denne gruppen, vokste idéen om strukturert begrepslæring frem. Idéene ble utprøvd i flere barnehager og skoler i Sør-Trøndelag. Lokalt ble dette arbeidet kalt "Språkverkstedet". Arbeidet ble koordinert lokalt av PP-tjenesten ved Olaug Sæverud og Bente Ursin Forseth, mens Bredtvet kompetansesenter ved Ernst Ottem og Fanny Platou hadde ansvaret for faglig og forskningsmessig kvalitetssikring.

Denne veilederen beskriver metodikken som ble brukt, der en arbeider med vanlige ord og begreper med fokus på ordenes innhold, form og bruk. Det kan dreie seg om ord hentet fra barn og unges hverdag, fagplaner eller andre ord en gjerne vil at de skal forstå. Metoden vektlegger måling av effekten av undervisningen gjennom bruk av ordlister, der en undersøker hvor mange av ordene barnet kan før undervisningen starter, og hvor mange ord barnet kan når undervisningen er avsluttet. Undervisningen foregår vanligvis over en periode på sju til åtte uker, der en fokuserer på ett ord pr. dag. Barn og unge som sliter med språk- og språkrelaterete vansker kan ha nytte av denne måten å arbeide på.

Veilederen består av tre deler: første del gir en teoretisk bakgrunn om begreps-tilegnelse hos barn og ungdom. Deretter følger en presentasjon av hvordan metoden har vært anvendt for en større gruppe barn med språkrelaterete vansker. Avslutningsvis vil en finne en oppsummering av resultatene. En vil også finne mange eksempler fra "Språkverkstedet".

Om forfatterne

Olaug Sæverud er cand.polit og rådgiver for systemrettet tiltak knyttet til tre PP-kontor i Fosen. Hun har også mange års erfaring som lærer i grunnskolen og som spesialpedagog i PP-tjenesten.

Bente Ursin Forseth er spesialpedagog med fordypning i sammensatte lærevansker og logopedi. Hun arbeider i PP-tjenesten for videregående opplæring i Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Ernst Ottem er cand. Psychol, seniorrådgiver i Statped. Han har arbeidet i over 30 år med problemstillinger knyttet språk, lese -og skrivevansker. Ernst har blant annet utviklet kartleggingsmateriellet "Språk 6 - 16", "Språk 5 - 6" og "20 spørsmål om språkferdigheter" sammen med Jørgen Frost.

Fanny Platou er cand.ed./logoped, og arbeider som seniorrådgiver i i Statped Hun har arbeidet med barn og unge med språkvansker og deres foreldre og pedagoger siden 1984.